

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Rzeszów, dnia 10 lipca 2024 r.

Poz. 3125

UCHWAŁA NR III/13/2024 RADY GMINY MEDYKA

z dnia 25 czerwca 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Medyka na lata 2024-2027

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu, Rada Gminy uchwala, co następuje:

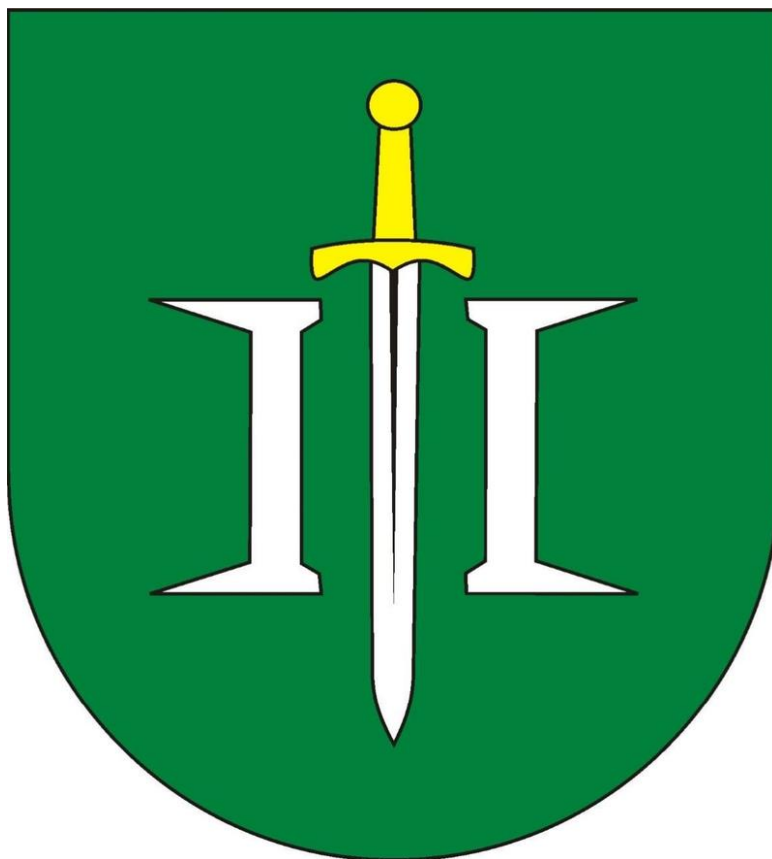
§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Medyka na lata 2024-2027 w brzmieniu, jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady
Gminy

Wiktor Borycki

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY MEDYKA NA LATA 2024-2027

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

MAJ 2024

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	19
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	19
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Medyka ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	22
5.2.1. Charakterystyka gminy	22
5.2.2. Zarys historii obszaru gminy	24
5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Medyka	27
5.3.1. Obiekty sakralne	27
5.3.2. Cmentarze i miejsca pamięci narodowej	30
5.3.3. Zespoły dworsko-parkowe	32
5.3.4. Forty Twierdzy Przemyśl	34
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	36
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	36
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	37
5.4.3. Pomnik historii	38
5.4.4. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	38
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	40
5.5.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków	41
5.5.2. Obiekty stanowiące własność gminy	43
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	44
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	46
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	49
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	50
9.1. Dotacje.....	51
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	53
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	55
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	56
10. Bibliografia.....	59
11. Spis tabel	59
12. Załączniki	60

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Medyka na lata 2024-2027 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Medyka na lata 2016-2019 przyjętego Uchwałą Nr XXII/152/16 Rady Gminy Medyka z dnia 11 marca 2016 r. oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Medyka na lata 2020-2023, który został przyjęty Uchwałą Nr XXXII/201/2020 Rady Gminy Medyka z dnia 28 września 2020 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie

zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

- f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;

2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 609), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2023 r. poz. 682 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2024 r. poz. 54);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 01.12.2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Medyka wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030, Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030, Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025,
- powiatowym: Program Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2025.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030 został przyjęty Uchwałą nr LIX/930/18 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 sierpnia 2018 r.

Plan jest podstawowym narzędziem prowadzenia przez władze samorządowe województwa polityki regionalnej, w tym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego.

Województwo podkarpackie charakteryzuje się bogactwem i różnorodnością zasobów kulturowych, co w połączeniu z wysokimi walorami przyrodniczymi daje możliwość rozwoju turystyki jako ważnej gałęzi gospodarki regionu.

W Planie zawarto także wykaz działań i zadań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych celów.

Zachowanie i ochrona zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych:

- 1) zachowanie zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych;
- 2) wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO dóbr kultury;
- 3) uznanie za pomniki historii zabytkowych obiektów, zespołów architektonicznych i założeń przestrzennych;
- 4) rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych i innych założeń przestrzennych, w tym ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków jak i pozostających poza nim;
- 5) podejmowanie działań służących rewitalizacji założeń przestrzennych z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich, lokalnego charakteru i specyfiki zabudowy, w sytuacji nagromadzenia negatywnych zjawisk o charakterze nie tylko przestrzennym, ale również społeczno-gospodarczym;
- 6) utrzymanie obiektów zabytkowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi, dbałość o stan techniczny, estetykę ich oraz ich otoczenia;
- 7) nadawanie nieużytkowanym obiektom zabytkowym nowych funkcji i dostosowywanie ich do aktualnych potrzeb, w tym między innymi do celów turystycznych, w sposób nie pomniejszający ich wartości zabytkowej, historycznej i kulturowej;
- 8) zachowanie i ochrona zabytków architektury cmentarnej, w szczególności cmentarzy z I Wojny Światowej, a także cmentarzy oraz pozostałości cmentarzy dawnych mniejszości etnicznych i wyznaniowych;
- 9) zachowanie i ochrona budownictwa drewnianego, poprzez utrzymanie wartościowych obiektów in situ, przenoszenie obiektów, które tego wymagają do skansenów, a także tworzenie nowych założeń o charakterze skansenów;
- 10) zachowanie i ochrona zabytków techniki oraz zabytkowych obiektów i założeń przemysłowych, w tym m.in. zabytkowej infrastruktury kolejowej oraz zabytkowych dworców, a także utrzymanie funkcjonowania kolejki Przeworsk – Dynów i Bieszczadzkiej Kolejki Leśnej oraz jej ewentualne przedłużenie, zgodnie z jej dawnym przebiegiem;
- 11) zachowanie i ochrona dziedzictwa archeologicznego, poprzez ochronę stanowisk archeologicznych, zagospodarowanie i eksponowanie stanowisk o własnej czytelnej formie krajobrazowej w celach turystycznych, kulturowych i edukacyjnych, w tym tworzenie parków kulturowych dziedzictwa archeologicznego.

Zachowanie i ochrona walorów przestrzeni w tym walorów krajobrazu kulturowego

W celu ochrony walorów przestrzeni oraz poprawy walorów krajobrazu kulturowego za istotne uznaje się:

- 1) utrzymanie Parku Kulturowego Zespołu Staromiejskiego i Zespołu Klasztornego oo. Dominikanów w Jarosławiu, jako jedyne parku kulturowego istniejącego w regionie;
- 2) tworzenie nowych parków kulturowych, jako formy ochrony krajobrazu kulturowego o ponadprzeciętnych walorach oraz wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Zachowanie i ochrona współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego

Dla zachowania i ochrony współczesnego dziedzictwa kulturowego za istotne uznaje się:

- 1) objęcie ochroną dóbr kultury współczesnej, a także innych obiektów spełniających ustawowe kryteria dóbr kultury współczesnej;
- 2) wpisanie najcenniejszych obiektów, zespołów zabudowy i założeń przestrzennych, w tym również tych stanowiących dobra kultury współczesnej do rejestru zabytków w celu objęcia ochroną konserwatorską;
- 3) objęcie ochroną wartościowych obiektów i założeń związanych z powstaniem Centralnego Okręgu Przemysłowego i rozwijanych po II Wojnie Światowej w ramach urbanizacji i industrializacji regionu, w tym obiektów i założeń powstałych w okresie socrealizmu.

Rozwijanie sieci szlaków kulturowych, jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa

Ze względu na edukacyjne i turystyczne znaczenie sieci szlaków kulturowych w województwie podkarpackim, ich rozwój realizowany będzie poprzez:

- 1) utrzymanie wytyczonych i funkcjonujących szlaków kulturowych, w tym szlaków o charakterze międzynarodowym, międzyregionalnym i transgranicznym;
- 2) powiązanie istniejących szlaków architektury drewnianej województwa podkarpackiego, małopolskiego i świętokrzyskiego, a także województwa śląskiego;
- 3) przedłużenie na teren województwa podkarpackiego istniejących szlaków kulturowych biegnących przez województwa sąsiednie:

- Szlaku cmentarzy wojskowych z I Wojny Światowej z terenu woj. małopolskiego;
 - Szlaku cerkwi łemkowskich z terenu woj. małopolskiego;
 - Szlaku cerkiewnego z terenu woj. lubelskiego;
 - innych szlaków kulturowych grupujących wspólne elementy kulturowe.
- 4) tworzenie nowych szlaków kulturowych rowerowych, pieszych, samochodowych i wodnych, w tym również szlaków międzyregionalnych i transgranicznych, w oparciu o zasoby kulturowe województwa oraz inne elementy związane z historią regionu z uwzględnieniem elementów pozakulturowych takich jak wartości przyrodnicze czy krajobrazowe, w oparciu o:
 - zasoby zabytkowej architektury regionu, m.in. ze względu na ich funkcje i charakter bądź epokę i styl, w którym powstały (m.in. zabytki architektury sakralnej, obronnej, rezydencjonalnej, zabytkowa zabudowa miejska i małomiasteczkowa, budownictwo związane z Centralnym Okręgiem Przemysłowym);
 - krainy geograficzne i podregiony (np. Karpaty, Bieszczady, Pogórze Przemyskie, Płaskowyż Tarnogrodzki itd.);
 - mniejszości etniczne i narodowe i ich spuściznę materialną: żydowską, łemkowską, bojkowską, ukraińską, osadników niemieckich;
 - wyznania: rzymskokatolickie, greckokatolickie, prawosławne, chrześcijańskie, wyznania reformowane, judaizm, w tym chasydyzm ew. inne i ich spuściznę materialną;
 - historyczne osoby oraz rodziny i rody związane z regionem, a także dawne stany i grupy społeczne (mieszczaństwo, ziemiaństwo, magnateria);
 - wydarzenia historyczne, podania i legendy;
 - historyczne szlaki i trakty, w tym handlowe i pątnicze;
 - zabytki techniki w tym m.in. funkcjonujące zabytkowe kolejki wąskotorowe oraz inne elementy dawnej infrastruktury transportowej;
 - archeologiczne dziedzictwo kulturowe z uwzględnieniem zbiorów muzealnych oraz obiektów występujących w terenie takich jak: grodziska, kurhany itd.;
 - elementy etnograficzne, w tym tradycyjną kulturę ludową oraz rzemiosło;
 - inne elementy dziedzictwa kulturowego regionu.

Ochrona pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych

Dla zachowania, ochrony oraz propagowania spuścizny kulturowej regionu, w tym również jej elementów niematerialnych oraz podnoszenia jego atrakcyjności turystycznej oraz świadomości jego walorów wśród mieszkańców regionu za istotne uznaje się:

- 1) realizowanie inwestycji służących zachowaniu, ochronie i propagowaniu dziedzictwa kulturowego, w tym obiektów i założeń o charakterze wystawienniczym, muzealnym, jak również o charakterze skansenów;
- 2) obejmowanie ochroną nazw geograficznych, historycznych lub tradycyjnych nazw obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej – ważnych elementów dziedzictwa kulturowego i tożsamości lokalnej.

• Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030 został przyjęty Uchwałą Nr XXVII/458/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 r.

Strategia jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu województwa, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju, prowadzonej w przestrzeni regionalnej.

Tworzenie warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców. Kultura jest bardzo ważnym aspektem życia, kreującym postawy społeczne, normy estetyczne, moralne i etyczne wartości. Priorytetowe są zatem działania kreujące markę kulturową województwa w oparciu o potencjał instytucjonalny, wydarzenia o randze regionalnej i ponadregionalnej oraz promocji obiektów zabytkowych. Bogata baza zasobów dziedzictwa umożliwi tworzenie innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych, wzrost kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, a także będzie miała wpływ na poprawę dostępności do ofert tego obszaru. Stworzenie atrakcyjnego wizerunku naszego województwa (tak w kraju, jak i poza jego granicami) będzie opierać się na produktach które będą innowacyjne i unikalne, a także konkurencyjne w przestrzeni publicznej, tj. Portal Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej czy Podkarpacki Szlak Filmowy. Podejmowanie działań edukacyjnych wśród mieszkańców przyczyni się do wzrostu tożsamości regionalnej i lokalnej.

Zakładane działania:

- monitorowanie inicjatyw oraz prowadzenie badań w obszarze kultury we współpracy z przedstawicielami sektora kultury, edukacji i instytucjami naukowo-badawczymi;
- tworzenie bogatej oferty kulturalnej wraz z poprawą jej dostępności oraz inicjowanie działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych i budowy więzi lokalnych;
- inicjowanie działań mających na celu popularyzację kultury i dziedzictwa, w tym dziedzictwa niematerialnego i kultury technicznej, jako elementu umacniania tożsamości regionalnej oraz pomnażania kapitału ludzkiego i społecznego;
- stwarzanie warunków sprzyjających wzrostowi kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, m.in. poprzez rozwój edukacji kulturowej;
- wsparcie twórców oraz stymulowanie rozwoju kultury poprzez dedykowane programy stypendialne, konkursy i nagrody tematyczne;
- promocja regionu oraz popularyzacja jego kultury poprzez rozwój turystyki kulturowej;
- rozwój działań i form instytucjonalnej ochrony i popularyzacji dziedzictwa Kresów, w tym Portalu Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej;
- stworzenie Podkarpackiego Szlaku Filmowego wychodzącego naprzeciw potrzebie opracowania i upowszechniania filmowego dziedzictwa kulturowego regionu oraz przygotowanie oferty profesjonalnych wydarzeń filmowych.

Wzmacnianie współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego. Innowacyjne wykorzystanie dóbr kulturowych generuje impulsy do rozwoju gospodarczego regionu. Oddziaływanie tego obszaru na procesy rozwojowe będzie zależne od jakości i rangi oferty kulturowej, a przede wszystkim jej atrakcyjności dla odbiorców. Tworzenie aktywizującej oferty kulturowej będzie realizowane poprzez projekty o randze ponadregionalnej i międzynarodowej, integrację dziedzin z zakresu kultury, sieciowanie podmiotów związanych z kulturą i dziedzictwem oraz utrzymanie cykliczności wydarzeń tj. Indeks Kultury, Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych. Wzrost dostępności i jakości zasobów kulturowych wzmocni promocję regionu oraz tożsamość regionalną.

Zakładane działania:

- realizacja projektów kulturowych o randze ponadregionalnej i międzynarodowej;
- integracja działań z przedsięwzięciami w obszarze przemysłów kultury, w szczególności przemysłu filmowego;

- inicjowanie i wspieranie procesów na rzecz tworzenie silnych marek kulturowych o znaczeniu ogólnopolskim i międzynarodowym;
- sieciowanie podmiotów zaangażowanych w tworzenie, ochronę, udostępnianie, popularyzację kultury oraz dziedzictwa kulturowego w celu integracji działań w obszarze kultury, w tym Indeksu Kultury jako cyklicznej konferencji i wydarzeń towarzyszących.

Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego Województwo podkarpackie wyróżnia bogate dziedzictwo kulturowe regionu, które należy objąć należyłą ochroną i racjonalnie wykorzystywać zasoby dla rozwoju województwa i budowania kapitału społecznego. Konieczne jest podejmowanie przedsięwzięć z zakresu ochrony obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo, nowych inwestycji infrastrukturalnych i modernizacji istniejących. Należy również podejmować adaptacje obiektów w celu tworzenia nowoczesnych produktów kulturowych i turystycznych z wykorzystaniem form cyfrowych i wirtualnych. Wagę ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami i ujęcia tych aspektów w strategii regionalnej wskazuje ustawa kierunkowa.

Zakładane działania:

- ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo jako element działań prorozwojowych i prospołecznych;
- restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego, w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych;
- poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury;
- realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury.

• Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025 został przyjęty Uchwałą Nr LVI/972/22 Sejmik Województwa Podkarpackiego 28 grudnia 2022 r. Program ten jest kolejną już aktualizacją Programu.

Jako główny cel strategiczny kolejnej edycji Programu należy uznać wzmacnianie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości

Służyć temu mają następujące priorytety:

PRIORYTET I. Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju – budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego /działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/.

PRIORYTET II. Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. /działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/.

PRIORYTET III. Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/.

Celowi strategicznemu programu, jak również wyznaczonym priorytetom podporządkowane są przyjęte w Programie kierunki działań oraz zadania. Dobór zadań wynika z kompetencji ustawowych samorządu województwa, w tym z połączenia koncepcji strategicznej z wymogami zawartymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnośnie merytorycznej zawartości programów opieki nad zabytkami. Dla realizacji celów programu wskazuje się kierunki działań związane ze strefą edukacyjno-informacyjną dla priorytetu I, działania finansowo-interwencyjne dla priorytetu II oraz dla priorytetu III aktywność organizacyjną służącą budowaniu współdziałania i wykorzystywaniu potencjału organów

administracji rządowej, samorządowej oraz struktur pozarządowych i społecznych w tworzeniu warunków dla skutecznego sprawowania ochrony i opieki nad zabytkami, przy akceptacji i wsparciu społeczności województwa.

• **Program Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2025**

Program Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2025 została przyjęta Uchwałą Nr LIV/350/2022 Rady Powiatu Przemyskiego z dnia 31 marca 2022 r.

Strategia jest planistycznym dokumentem, otwartym na ciągłe możliwości aktualizacji i modyfikacji uwarunkowań. Ponadto jest on otwarty również ze względu na niezamknięty zbiór działań strategicznych, operacyjnych i propozycji zadań. Cele i zadania zawarte w dokumencie mogą być stopniowo konkretyzowane, począwszy od ogólnego ich zapisu, aż do formy projektów i studiów wykonalności lub biznesplanów.

W dokumencie omówiono walory kulturowe i turystyczne. Powiat przemyski jest niewątpliwie cennym obszarem pod względem kulturowym i turystycznym. Bogactwo kulturowe tych terenów sięga do najstarszych dziejów istnienia ludzkości. Na obszarze powiatu znajduje się ogromna ilość obiektów dziedzictwa kulturowego o istotnym znaczeniu historyczno-turystycznym.

Na podstawie opracowanej wizji misji wyznaczono obszary tematyczne, cel strategiczny, priorytety, cel operacyjny, działania kluczowe. Poniżej wskazano te, które związane z dziedzictwem kulturowym.

Priorytet I. 3 Rozwój lokalnej branży turystycznej.

Cel operacyjny: Budowanie wizerunku turystycznego powiatu z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz poprawa jakości infrastruktury turystycznej, rozbudowa oferty rekreacyjnej i agroturystycznej.

Działania kluczowe:

- Budowa centrów rekreacyjno-turystycznych na terenie powiatu;
- Wspieranie rozwoju bazy turystycznej i agroturystycznej oraz leśnych ścieżek turystycznych;
- Stworzenie zintegrowanej sieci turystycznej – Internetowy System Informacji Turystycznej;
- Uruchomienie nowoczesnych narzędzi promujących walory turystyczne powiatu przemyskiego, w tym elektronicznych map i aplikacji oraz kanałów w mediach społecznościowych.

Priorytet III. 2 Szkolnictwo i kultura.

Cel operacyjny: Lepsza oferta i dostęp do kultury oraz poprawa jakości kształcenia.

Działania kluczowe:

- Zwiększenie dostępności do kultury dla osób wykluczonych i dotkniętych niepełnosprawnościami;
- Współpraca z jednostkami gminnymi w celu promowania i tworzenia wydarzeń kulturalnych na terenie powiatu;
- Rewitalizacja obiektów zabytkowych i fortecznych;
- Współpraca przy organizacji wydarzeń kulturalnych na terenie powiatu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Strategia Rozwoju Gminy Medyka na lata 2021-2030

Strategia Rozwoju Gminy Medyka na lata 2021-2030 została przyjęta Uchwałą Nr LVII/330/2021 Rady Gminy Medyka z dnia 29 grudnia 2021 r.

Strategia jest formalnym dokumentem, który określa strategiczne kierunki rozwoju gminy na lata 2021-2030. Jest komplementarna z innymi regulacjami planistyczno-strategicznymi, obowiązującymi w gminie. To dokument, który w jasny sposób wskazuje kierunki, w jakich powinna zmierzać gmina, aby zapewnić zrównoważony rozwój, a mieszkańcom poprawę, jakości życia. Jej celem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, co trzeba zrobić, aby funkcjonować i rozwijać się w przyszłości.

W Strategii omówiono walory historyczne i turystyka. Główną atrakcją turystyczną obszaru są liczne obiekty wpisane do rejestru zabytków. Gmina od wielu lat zabezpiecza środki budżetowe i pozabudżetowe na remonty i modernizację tych obiektów, w celu przywrócenia im właściwych funkcji użytkowych i historycznych. Gmina Medyka leży na szlaku architektury drewnianej województwa podkarpackiego. Na podkarpackiej część szlaku najczęściej spotykanymi obiektami są drewniane cerkwie. Nie brak jednak cennych, zabytkowych kościołów i pięknej zabudowy wiejskiej. Spotkać można także stare dworki oraz obiekty zabytkowej techniki. Szlak o łącznej długości 1202 km, podzielony jest na 9 tras. Kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła w Medyce oraz dawna cerkiew greckokatolicka p.w. św. Bazylego w Lesznie znajdują się na piątej, tzw. trasie przemyskiej. Mimo poważnych zniszczeń forty wywierają na zwiedzających ogromne i niezapomniane wrażenie. Dają pełny zarys rozwoju systemów obronnych z XIX i XX w. oraz znaczenia twierdzy. Forty stanowią rzadką w swoim rodzaju pamiątkę I wojny światowej.

W Strategii wyznaczono opracowane cele strategiczne stanowiące uszczegółowienie wizji. Cele określają rezultaty o zasadniczym znaczeniu w długiej perspektywie czasu oraz kierunkują działania na rzecz rozwoju Gminy Medyka. Dla nich zostały określone zadania realizacyjne. Poniżej wskazano te, które związane są z dziedzictwem kulturowym.

Zadania realizacyjne:

- Aktywizacja mieszkańców do udziału w wydarzeniach kulturalnych;
- Zwiększenie atrakcyjności oferty kulturalnej;
- Opracowanie ciekawej oferty wakacyjnej dla mieszkańców i turystów;
- Zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży poprzez stworzenie atrakcyjnej oferty zajęć;
- Stworzenie możliwości zaangażowania w życie kulturalne i społeczne gminy dorosłych mieszkańców poprzez uczestnictwo w różnych grupach i formacjach;
- Działania służące podniesieniu świadomości potencjału kulturowego Gminy wśród mieszkańców i pogłębianie wiedzy o historii „małej ojczyzny”;
- Prowadzenie działań promujących potencjał kulturowy Gminy na terenie kraju dla rozwinięcia ruchu turystycznego;
- Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej wraz z podmiotami publicznymi i prywatnymi;
- Dalsza promocja wykorzystująca wielokulturowość i historię gminy;
- Wykorzystanie w promocji gminy ważnych postaci historycznych, związanych z gminą;
- Rozbudowa muzeum Historii Medyki;
- Digitalizacja zbiorów kultury Medyki;
- Oznakowanie i promocja obiektów zabytkowych i miejsc historycznych.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Medyka

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Medyka zostało przyjęte Uchwałą Nr XXIII/167/2020 Rady Gminy Medyka z dnia 29 kwietnia 2020 r.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej samorządu. Głównym zadaniem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, wpisanej w politykę przestrzenną państwa oraz ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Studium ma także za zadanie sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, tym samym jest dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną gminy i jednocześnie posiada charakter wytycznych do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Studium wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Na terenie gminy Medyka znajduje się wiele elementów podlegających ochronie do których można zaliczyć obiekty architektury i budownictwa, parki, cmentarze i stanowiska archeologiczne ujęte w rejestrze zabytków oraz w wykazie obiektów zabytkowych. Obszary i obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i będące w gminnej ewidencji zabytków szczegółowo określono w Rozdziale 6 – Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Postępowanie z obiektami będącymi w rejestrze zabytków oraz zabytkami wpisanymi do ewidencji zabytków musi być zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie ochrony zabytków.

Na terenie Gminy Medyka wskazuje się obiekty w postaci schronów i bunkrów bojowych umocnień Linii Mołotowa zlokalizowanych w miejscowości Medyka i Siedliska z 1940-1941 r. proponowane do ujęcia w Gminnej Ewidencji Zabytków.

W Medyce znajduje się wiele obiektów archeologicznych. Należy jednak pamiętać, że wszystkie one podlegają ochronie. Wykaz obiektów objętych ochroną archeologiczną określono w Rozdziale 6 – Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych w obrębie stanowisk archeologicznych musi uwzględniać przepisy odrębne.

Na terenie Gminy Medyka wyznacza się **strefy ochrony konserwatorskiej**, które obejmują pełną ochroną historyczną strukturę i układ ulic oraz obiekty zabytkowe. W granicach stref ochrony konserwatorskiej znalazły się:

W miejscowości Medyka:

- zespół dworsko-parkowy - oficyna, park z majdanem gospodarczym, pozostałości ogrodu,
- 3 schrony bojowe z Przemyskiego Rejonu Uzbrojonego Linii Mołotowa,
- cmentarz komunalny z kaplicą grobową rodziny Pawlikowskich oraz Sienkiewiczów,
- zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Piotra i Pawła, z dzwonnica przy kościele oraz drewnianym kościołem.

W miejscowości Hurko:

- zespół dworski - dwór, park, mur, budynek gospodarczy.

W miejscowości Jaksmanice:

- zespół cerkwi - cerkiew, ob. kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP wraz z dzwonnica przy kościele parafialnym oraz cmentarzem greckokatolickim przy kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP.

W miejscowości Leszno:

- zespół cerkwi - cerkiew pw. św. Bazylego wraz z dzwonnica przy cerkwi,
- cmentarz greckokatolicki (komunalny).

W miejscowości Siedliska:

- cmentarz greckokatolicki,
- koszary, ob. szkoła.

W miejscowości Torki:

- cerkiew greckokatolicka, ob. kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Wniebowzięcia NMP,
- cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny (cz. południowa).

W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązując następujące zasady ochrony:

- wszystkie obiekty zabytkowe w tej strefie podlegają zachowaniu i konserwacji na mocy przepisów odrębnych
- w obiektach i obszarach ochronie podlegają: zabytkowe zabudowania, zieleń komponowana, drzewostan, oraz układ kompozycyjny;
- obowiązuje nakaz działań rewaloryzacyjnych, zapewnienie właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i zachowanie dominant historycznych, ważnych osi widokowych;
- obowiązuje: trwałe zachowanie historycznej formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektów architektury i budownictwa, utrzymanie (ewentualnie rewaloryzacja) otoczenia obiektów zabytkowych zgodnie z historycznym zagospodarowaniem;

Na terenie Gminy Medyka wyznacza się **strefy ochrony ekspozycji** obiektów zabytkowych, której zadaniem jest ochrona ekspozycji historycznego układu przestrzennego i związanych z nim elementów środowiska przyrodniczego. W granicach stref ochrony ekspozycji znalazły się:

- fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” – szaniec artyleryjski FS „Hurko B”,
- fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” – fort II a „Mogiłki”,
- fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” – fort artyleryjski „W-I Salis Soglio”,
- fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” – baterie sprzężone „XV a Borek”,
- fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” – fort pancerny - Fort IIb „Cyków”,
- fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” – fort pancerny - Fort II „Jaksmanice”.

Na obszarze strefy ochrony ekspozycji zaleca się określenie szczegółowych zasad inwestowania na terenach, które umożliwiają ochronę ekspozycji fortów na terenie Gminy Medyka.

Zgodnie z uchwaloną zmianą ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 24 sierpnia 2023 r., poz. 1688.) studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy ma zostać zastąpione obowiązującym dla obszaru całej gminy planem ogólnym. W odróżnieniu od studium, plan ogólny będzie aktem prawa miejscowego, w którym również będą zawarte ustalenia i warunki związane z szeroko pojętą ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.

• **Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych**

Gminny plan ochrony zabytków Gminy Medyka na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych został opracowany w 2005 r., obecnie Plan jest aktualizowany i opiniowany przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Plan został wykonany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Medyka ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa – które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Medyka jest to gmina wiejska, usytuowana we wsch. części województwa podkarpackiego, we wsch. części powiatu przemyskim. Od pñ. sąsiaduje z gminą Stubno, od pñd. z miastem i gminą Przemyśl, od zach. z gminą Żurawica, a od wsch. granica gminy przebiega wzdłuż granicy państwowej polsko-ukraińskiej. Na terenie gminy zlokalizowane jest towarowo-osobowe przejście graniczne pomiędzy Polską a Ukrainą. Siedziba gminy to Medyka. Gminę tworzy 7 sołectw: Hureczko, Hurko, Jaksmnice, Leszno, Medyka, Torki, Siedliska. Największymi obszarowo miejscowościami są: Medyka, Leszno i Torki.

Obszar gminy położony jest w Dolinie Dolnego Sanu, który rozciąga się od Przemyśla aż po ujście Sanu do Wisły poniżej Sandomierza. Wzdłuż doliny Sanu biegnie ważny szlak komunikacyjny z Sandomierza do Przemyśla, współcześnie reprezentowany przez linie kolejową o znaczeniu międzynarodowym, która łączy Warszawę ze Lwowem, Kijowem i Odessą. Na pñ. od Medyki rozpościera się Płaskowyż Tarnogrodzki, od pñd. Płaskowyż Sańsko-Dniestrzański, którego fragment znajduje się na terytorium Polski. W kierunku pñd.-zach. leżące między dolinami Sanu i Wiaru – Pogórze Przemyskie. Znaczna jej część obejmuje obszar zwany „Bramą Przemyską”.

Lasy w gminie występują w pñd. jej części i zajmują niewielką enklawę.

Gmina leży w dorzeczu Sanu w obrębie zlewni Wisły. Rzeka San przepływa wzdłuż pñn. i zach. granicy gminy. Przez obszar gminy płyną nieliczne potoki, które zasilane są głównie wodami opadowymi i roztopowymi. Na obszarze gminy występują również akweny wody stojącej w postaci niewielkich stawów w zespołach podworskich oraz w wyrobiskach po żwirowych.

Na terenie gminy występują następującego formy ochrony przyrody:

- liczne pomniki przyrody – drzewa pomnikowe (dęby, jesiony, platany, kasztanowce), większość drzew pomnikowych występuje w ogrodach i parkach podworskich.
- użytek ekologiczny – Starorzecze w Hurku, uznany w 2002 r., o powierzchni 0,86 ha, jest to pozostałość ekosystemu mająca znaczenie dla zachowania unikatowych zasobów genowych i typów środowisk.
- rezerwat przyrody – Skarpa Jaksmnicka, uznany w 1991 r., o powierzchni 1,93 ha. Rezerwat obejmuje jedną z nielicznych w Polsce kolonii lęgowych tego gatunku.

• KULTURA I TURYSTYKA

Działalnością kulturalną w Gminie Medyka zajmuje się aktywnie **Gminne Centrum Kulturalne w Medyce**, który posiada swoje siedziby w Torkach, Lesznie, Jaksmanicach i Hurku. Centrum w ramach swojej działalności organizuje spotkania i imprezy okolicznościowe: rocznice uchwalenia Konstytucji 3 Maja, Odzyskania Niepodległości, Dzień Dziecka, Dzień Matki, Dzień Babci, Dzień Dziadka, „Andrzejki”, „Mikołajki”, „Walentynki”, wieczory kolęd, gry, zabawy i konkursy. Ponadto organizuje dla dzieci wycieczki piesze, rowerowe, autokarowe, ogniska i kuligi dla dzieci, „Fortów w Jaksmanicach”. W miejscowościach Torki i Leszno w budynkach biblioteki znajdują się świetlice, w których odbywają się różne imprezy artystyczne i okolicznościowe przy udziale społeczności lokalnej.

Przy centrum bardzo prężnie działa Medyckie Koło Gospodyń Wiejskich (w Hureczku i Medyce) i taneczny zespół artystyczny.

Instytucją, która na terenie gminy prowadzi szeroką działalność jest Gminna Biblioteka Publiczna w Medyce oraz jej trzy filie znajdujące się w miejscowościach Torki, Leszno i Jaksmanice, a także punkt biblioteczny w Hurku. Biblioteka jest samorządową instytucją kultury, której organizatorem jest Gmina Medyka. Biblioteka służy zaspokajaniu potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych społeczeństwa Gminy oraz uczestniczy w upowszechnianiu wiedzy i kultury.

Na terenie gminy istnieje zespół instrumentalno-wokalny „Przymierze” zaangażowany w rozwój kulturalny swojego regionu, młodzieży i dzieci z „oazowego” Ruchu Światło-Życie, działającego przy kościele parafialnym w Medyce. W Lesznie, przy świetlicy wiejskiej, działa Zespół Młodzieżowy „Promyk”.

W 2020 r. w Medyce powstało w starym spichlerzu **Muzeum Wsi Pogranicza**. Mieszkańcy przekazali rodzinne fotografie oraz inne cenne dokumenty – niektóre liczą 200 lat, a przede wszystkim dawne urządzenia rolnicze, meble, naczynia i elementy dekoracyjne. Ekspozycja prezentowana jest w świetle lamp naftowych, co jeszcze bardziej podkreśla nastrój minionej epoki. Koło Gospodyń Wiejskich urządza tam spotkania i pokazy kulinarne.

Szerzeniem kultury w gminie zajmują się także:

– **Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Medyckiej** – celem stowarzyszenia jest: aktywizowanie i inspirowanie środowiska lokalnego, promowanie gminy Medyka i jej mieszkańców, wspieranie rozwoju kulturalnego, oświatowego i religijnego, inicjowanie i wspieranie działań na rzecz profilaktyki zdrowotnej i problemów społecznych, podejmowanie działań służących ochronie przyrody, pozyskiwanie środków na działalność dostępnych funduszy pomocowych, prowadzenie działalności charytatywnej, opieka nad miejscami pamięci narodowej i podtrzymywanie pamięci rodu Pawlikowskich z Medyki.

– **Stowarzyszenie „Integracja – Siedliska”** – zajmuje się upowszechnianiem i organizowaniem kultury fizycznej i sportu wszystkich mieszkańców w oparciu o udział własny oraz pomoc organizacyjną i materialną jednostki samorządu terytorialnego. Organizuje także różne działania na rzecz rozwoju wsi, kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji.

– **Stowarzyszenie Mieszkańców Wsi Torki „Nie tylko dla siebie”** – Stowarzyszenie działa od 2001 r., ma charakter koła gospodyń wiejskich, współpracuje ze Szkołą Podstawową, Gminnym Ośrodkiem Kultury w Torkach i Urzędem Gminy Medyka. Stowarzyszenie organizuje czas mieszkańcom Torek i pobliskich miejscowości. Jest także inicjatorem różnych przedsięwzięć na terenie miejscowości.

Hucznie w gminie obchodzone są **dożynki**. Jest to ludowe święto połączone z obrzędami dziękczynnymi za ukończenie zniw i prac polowych. Tradycyjnie dożynki obchodzone są na koniec lata. Święto poświęcone jest zbiorom zbóż, w czasie którego dziękowano bogom za plony i proszono o jeszcze lepsze w przyszłym roku. W trakcie imprezy prezentowane są piękne wieńce dożynkowe w trakcie korowodu dożynkowego, przekazywany jest chleb ze zbóż oraz przygotowywane są regionalne przysmaki przez sołectwa gminy. Imprezie towarzyszą zabawy taneczne, występy zespołów folklorystycznych oraz koncerty.

Ciekawym corocznym wydarzeniem odbywającym się w gminie jest **kiermasz produktów i kultury Gminy Medyka**. Na kiermaszu promowane są lokalne produkty i wyroby miejscowych i zagranicznych podmiotów gospodarczych. Promowana jest lokalna historia.

Walory krajobrazowe pld. części gminy stwarzają możliwości dla rozwoju bazy wypoczynku weekendowego. Obiekty kulturowe o znaczeniu przyrodniczym i historycznym na terenie gminy, w tym obiekty forteczne, stanowią ważne elementy dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponad regionalnym i są szansą dla rozwoju turystycznego gminy ukierunkowanego na turystykę poznawczą i edukacyjną. Przez teren gminy Medyka przebiega także „Szlak architektury drewnianej” o długości 67 km. Prowadzi z Przemyśla przez Radymno w kierunku przejścia w Korczowej, następnie drogami lokalnymi przez Stubno do Medyki. Na trasie znajduje się kilka obiektów o wyjątkowych walorach, ukazując wielką różnorodność form cerkiewnej architektury drewnianej. Przez teren gminy przebiega także szlak czarny prawobrzeżny „szlak forteczny Twierdzy Przemyśl” oraz „forteczna trasa rowerowa Twierdza Przemyśl”.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Osadnictwo na terenie gminy Medyka istniało już prawdopodobnie w okresie paleolitu (ok. 30 000 lat p.n.e.), o czym świadczą ślady obozowisk człowieka na tym terenie. Prace archeologiczne dostarczyły wielu materiałów w postaci popielnic i przedmiotów z krzemienia oraz brązu. Z późniejszych epok pochodzą takie znaleziska jak siekiery, topory, groty strzał i oszczepów.

Rys historyczny poszczególnych miejscowości gminy:

Hureczko – data powstania miejscowości nie jest znana. Jednak wiadomo, że miejscowość istniała już w XIV w. W miejscowości istniało lotnisko. Zostało założone podczas pierwszego oblężenia Twierdzy Przemyśl w jesieni 1914 r. Zajmowało ono łąki wsi Hureczko znajdujące się na przedpolach baterii fortecznej nr 13 „Łapajówka”.

Z lotniska w Hureczku wykonano dnia 23 listopada 1914 r. pierwszy w historii lot pocztowy. Lotnisko zostało przejęte 31 października 1918 r. przez polską załogę i stało się drugim polskim lotniskiem. Użytkowane było do końca II wojny światowej, później zaprzestano jego użytkowania i zburzono zabudowania, obecnie jego teren zajmują uprawy.

Hurko – data powstania Hurka nie jest znana. Wiadomo jednak, że miejscowość istniała już od XIV w. jako siedziba szlachecka. Historycy uważają, że Hurko zostało założone przez Książów Hurkonów.

Na pocz. XVII w. głośno było o Hurku z powodu walk chłopskich z wyzyskiem feudalnym. Tak jak nieznana jest data powstania wsi, tak samo nie wiadomo kiedy powstała pierwsza świątynia. Pierwsza wzmianka o istnieniu cerkwi pochodzi z 1510 r. Była to cerkiew pw. Opieki Matki Bożej. W XVIII w. funkcjonowała inna nazwa miejscowości, Hurko Wielkie przy którym powstał przysiółek, a później oddzielna wieś Hureczko, zwana wówczas Hurko Małe. Drewniana cerkiew pw. Podwyższenia Krzyża Świętego została zbudowana w 1716 r. Pierwszy kościół rzymskokatolicki zbudowała w 1908 r. Jadwiga Skarbek – Borowska, dziedziczka Hurka. Stał on się kościołem filialnym parafii Medyka. Hurko dzięki pielgrzymce hrabiny Borowskiej do Watykanu, otrzymało certyfikat z błogosławieństwem papieża Piusa X. Na pocz. XX w. w Hurko mieszkało 685 grekokatolików i 49 rzymskokatolików.

W końcu XIX w. rozpoczęto budowę pierścienia fortów wokół Przemyśla. Fort nr XIV wybudowano na wsch. krańcu Hurka. Miał on za zadanie bronić Bramy Przemyskiej od wsch. między Sanem, a wzgórzami medyckimi. Po wybuchu I wojny światowej, ludność Hurka została ewakuowana do Dynowa i Drohobyczki, gdyż Hurko znajdowało się w obrębie austriackiej Twierdzy Przemyśl. W miejscowości okopane były trzy ciężkie działa armatnie. Zdobył Twierdzę Przemyśl przez Rosjan w dniu 3 września 1915 r., zwiedzał car Rosji Mikołaj II wraz ze swym sztabem.

Jaksmanice – wieś istniała już w XV w. Jednak odkryte ślady osadnictwa przedhistorycznego świadczą o bardzo wczesnym pobycie człowieka na tym terenie.

Wieś często zmieniała właścicieli. W 1772 r. od rządu austriackiego na licytacji nabył je hrabia Ignacy Cetner. W 1921 r. wieś liczyła 185 domów i 1023 mieszkańców (946 grekokatolików, 24 katolików, 53 Żydów).

Przed II wojną światową część gruntów należała do księżnej Lubomirskiej, mieszkającej w pałacu na Bakończycach, a znaczna część do cerkwi. W imieniu księżnej zarządzał ekonom z Dziewięzyc (obecnie na Ukrainie). Dwór znajdował się w pobliżu kościoła, był drewniany i kryty gontem. Obecnie jest tam gospodarstwo, przy którym zachowały się resztki dworskiego sadu.

We wsi znajdowała się cerkiew parafialna, początkowo drewniana, później w 1901 r. zbudowano murowaną, która choć bez wyposażenia, zachowała się do dziś. Obok niej stoi drewniana dzwonnica z XIX w. Jak podaje „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” uposażenie proboszcza w obu wsiach wynosiło 101 morgów roli i 13 morgów łąk. Istniał zwyczaj chowania proboszczów i zasłużonych mieszkańców wsi blisko świątyni, natomiast pozostałych w głębi cmentarza leżącego tuż koło kościoła. Nowy cmentarz w Jaksmanicach założono po II wojnie światowej. Plebania była drewniana, obok niej stały potężne stodoły i stajnia (obecny budynek klubu).

W Jaksmanicach istniała rzymskokatolicka kaplica dla rodzin polskich, która uległa zniszczeniu. Kościół w Jaksmanicach był filialny, podlegał parafii Hurko.

W Jaksmanicach istniała czytelnia publiczna im. M. Kaczkowskiego, która w 1905 r. liczyła 60 członków oraz dwuklasowa szkoła z ukraińskim językiem nauczania, licząca w 1928 r. 123 dzieci. W jej pobliżu posadzono lipy na cześć zniesienia pańszczyzny w 1848 r. Zachowały się one do dziś.

We wsi zachowały się także ruiny fortyfikacji zewnętrznego pierścienia twierdzy przemyskiej.

Leszno – miejscowość Leszno (dawniej Poździacz) wzmiankowana jest po raz pierwszy w dokumencie z 1589 r., jako wyznaczona do dostarczania podwód dla Przemyśla. Parafia istniała tu od XVI w. Proboszcz cerkwi św. Bazylego w Poździaczu wymieniany jest w dekrete sądu trybunalskiego w Lublinie z 1614 r.

W 1777 r. we wsi wzniesiono drewnianą cerkiew, która przetrwała do dzisiaj i stanowi cenny zabytek architektoniczny.

Po II wojnie światowej podczas akcji „Wisła” wysiedlono ze wsi ludność pochodzenia ruskiego, w miejsce której osiedlono repatriantów ze wsi Radochońce (powiat mościcki) oraz ludność wsi Borownica (gmina Bircza). Część wysiedlonej ludności powróciła jednak do miejscowości po 1956 r.

W 1979 r. zarządzeniem Ministerstwa Administracji zmieniono nazwy 120 miejscowości w Polsce pld.-wsch. Wśród nich znalazł się Poździacz, który otrzymał nazwę Leszno. Stare nazwy przywrócono w 1981 r. wszystkim miejscowościom z wyjątkiem Poździacza, który na życzenie mieszkańców pozostał Leszmem.

Medyka – ludność z terenu Medyki znalazła się w czasach Imperium Romanum pod wpływami prowincjonalnej kultury rzymskiej, o czym świadczą ożywione kontakty handlowe z kupcami Imperium, czego dowodem są znalezione na terenie Medyki rzymskie monety z czasów panowania cesarzy Antoniusa Piusa, Hadriana, Galiena oraz złoty medalion z podobizną cesarza Walensa z IV w.

Pierwsza historyczna wzmianka o Medyce pochodzi z 1403 r., a sama nazwa osady najprawdopodobniej wywodzi się od słowa „med” z języka ruskiego, co oznacza miód. Z niego to właśnie słynęły medyckie lipowe lasy, w których okoliczna ludność zakładała barcie.

W XV w. Medyka posiadała drewniany gród – zamek, w którym częstym gościem był Władysław Jagiełło, odpoczywający tutaj w drodze z Krakowa na Ruś.

Medyka w XVI w. należała do jednego z sześciu kluczy, na jakie podzielone były dobra starostwa przemyskiego. Klucz medycki otoczony był od wsch. kluczem mościckim, od zach. kluczem przemyskim, od pld. kluczem dziewięzickim i składał się z podwójnej grupy wiosek po obu stronach Sanu. W pierwszej grupie znalazły się: Medyka – jako centrum klucza, Buców, Poździacz, Szechynie, Torki, w drugiej: Batycze, Darowice, Maćkowice, Małkowice i Witoszyńce.

W 1772 r. Medyka w wyniku pierwszego rozbioru Polski znalazła się pod zaborem austriackim, wchodząc w skład cyrkułu ze stolicą w Przemyśle. W tym to roku właścicielami wsi stali się Antoni i Zofia Lubomirscy. Po nich właścicielami byli Głogowscy, w 1809 r. Medykę zakupił Józef Benedykt Pawlikowski. W rękach tego rodu miejscowość pozostała do 1939 r., stając się zarazem ważnym ośrodkiem kultury polskiej. Za sprawą Pawlikowskich Medyka była znana nie tylko w Galicji, ale także w Europie. Dwór medycki stał się ostoją polskiej myśli patriotycznej i gościł wiele znaczących osobistości. Ścierały się w nim różne poglądy dotyczące najważniejszych dla kraju spraw. Ludność Medyki czynnie brała udział we wszystkich ważniejszych zrywach narodowych, jakie miały miejsce w XIX w.

W 1848 r. przez Medykę przeszły wojska rosyjskie kierujące się na Węgry, gdzie wybuchły walki narodowowyzwoleńcze. Dwór Pawlikowskich zamieniono wówczas na szpital wojskowy.

Pawlikowskich, z racji zamiłowań do kultury i sztuki, zwano „Medyceuszami” spod Przemyśla. Sponsorowali oni szczególnie uzdolnioną młodzież galicyjską. Zapraszali do Medyki znanych artystów i gromadzili pamiątki narodowe i dzieła sztuki. Dzięki nim przetrwały do dziś widoki medyckiego dworu, parku, oranżerii i jeziora.

Siedliska – pierwsze wzmianki na temat Siedlisk pochodzą z 40-tych lat XV w. W początkach osadnictwa na tym terenie ludność była narażona na najazdy Tatarów. Podobno ludzie ze wsi chronili się w lesie, a z czasem osiedlili się na stałe. Stąd wzięła się nazwa Siedliska.

Wieś wchodziła w skład dóbr koronnych starostwa przemyskiego. Po 1772 r. sprzedane przez rząd austriacki w prywatne ręce, były kolejno własnością Cetnerów, Czartoryskich i Lubomirskich. Znajdował się tu folwark, który był własnością Lubomirskich. Położony był na tak zwanej „Długiej Łozie” – łąki i pola, gdzie obecnie stacjonuje jednostka wojskowa.

We wsi istniała filialna cerkiew greckokatolicka z kamienia pw. Opieki NMP. Po jej zburzeniu kamień wykorzystano do utwardzenia drogi. W 1917 r. wybudowano nową, drewnianą, która przetrwała do 60-tych lat XX w. Do dziś na jej miejscu pozostała niewielka kapliczka, pod którą znajduje się grób jednego z mieszkańców dworu (obok domu nr 36). Na cmentarzu znajdował się rodzaj kaplicy, tzw. „truparnia”, gdzie umieszczano zwłoki ludzi, którzy popełnili samobójstwo.

W 1921 r. wieś liczyła 132 domy i 799 mieszkańców (717 grekokatolików, 49 katolików i 33 Żydów).

W miejscowości znajdowała się czytelnia Proświty, która w 1905 r. liczyła 50 członków. Pełniła rolę domu ludowego, tu skupiało się życie towarzyskie wsi. We wsi istniała dwuklasowa szkoła z ukraińskim językiem nauczania, licząca w 1928 r. 105 dzieci, 2 nauczycieli. We wsi swoje warsztaty mieli szewc, kowal i stolarze. Sklepy prowadzone były przez Żydów.

W czasie II wojny światowej wielu mieszkańców zesłano na Syberię. W 1944 r. władze polskie i radzieckie podpisały umowę o wymianie ludności. Z dawnego powiatu przemyskiego wysiedlono blisko 65 tysięcy osób, głównie narodowości rusińskiej. Kolejne wysiedlenia w ramach akcji „Wisła” objęły następne dziesiątki tysięcy. Wysiedlenia te nie ominęły mieszkańców Siedlisk i Jaksmanic. Wysiedleńcy otrzymywali 5 tysięcy rubli, za co mogli zakupić dom. Akcja była zorganizowana, wszyscy otrzymywali przydział do konkretnej miejscowości. Na ich miejsce przyjechali osiedleńcy między innymi z Rokietnicy (Skupień, Łapa, Strzelec) i z Radochoniec. Po wojnie z rdzennych mieszkańców zostało tylko 7 rodzin, były to rodziny mieszane – polsko-rusińskie.

W czasie II wojny światowej żołnierze I Armii Wojska Polskiego rozbroili się, przebrali w cywilne ubrania i podobno w lesie koło Siedlisk, w tzw. „Kątach” zakopali sztandary wojskowe. Stąd udali się w kierunku Węgier.

Torki – miejscowość Torki znana była już w XVI w. z istniejącego portu rzecznego, w którym składowano sól (tzw. Skład Solny), sprowadzaną z kopalni drohobyckich. Stąd transportowana była Sanem i Wisłą do Gdańska (rocznie 6000 beczek).

W 1605 r. mieszkańcy Torek zasłynęli z walki z uciskiem feudalnym. Prowadzili ją chłopci przeciwko królewskiemu dzierżawcom, którymi byli Potoccy i stolnik przemyski Samuel Trojecki. Sprawa dotarła aż na dwór królewski, Zygmunt III Waza stanął w obronie uciskanych.

W Torkach w 1657 r. obozowały wojska księcia Siedmiogrodu – Jerzego II Rakoczego, który najechał na Polskę. Połączyły się one tutaj z wojskami kozackimi pod dowództwem płk. Antona Zdanowicza i wspólnymi siłami, pustosząc okoliczne tereny (Przemyśl), ruszyły na Warszawę.

Miejscowość należała kiedyś do klucza medyckiego dóbr starostwa przemyskiego, a jej mieszkańcy mieli obowiązek dozorować stadninę królewską w Medyce. Później Torki wchodziły w skład medyckich dóbr Pawlikowskich. Torki, podobnie jak Poździacz (obecnie Leszno), były przed wojną zamieszkane niemal wyłącznie przez Rusinów. Większość z nich została wywieziona do ZSRR w 1945 r. nielicznych pozostałych (177 osób) wysiedlono podczas akcji „Wisła” na przełomie kwietnia i maja 1947 r., część wróciła w rodzinne strony po 1956 r.

5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Medyka

Procesy osadnicze i rozwój przestrzenny gminy znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych. Do obszarów o najwyższych wartościach krajobrazowych należą, zarówno obszary o krajobrazie gminnym, jak i otwartym. W tej części przedstawiono kilka najbardziej charakterystycznych i najcenniejszych obiektów znajdujących się w Gminie Medyka.

5.3.1. Obiekty sakralne

Cerkiew greckokatolicka parafialna pw. Opieki NMP, ob. kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Narodzenia NMP, Jaksmanice – wieś wzmiankowana już w XV w., w poł. XIX w. znajdowała się we wsi drewniana cerkiew parafialna, która pod koniec XX w. została zniszczona. Jedynym śladem jest drewniana dzwonnica. Nowa świątynia została wybudowana w 1901 r. i działała do 1947 r., po czym została zamknięta na kilkanaście lat. W 1982 r. świątynia przeszła prace remontowe i porządkowe.

Cerkiew usytuowana jest w cyplu w pld.-wsch. części wsi. Wokół cerkwi, do której prowadzą od drogi schody, na stokach wzniesienia nieczynny cmentarz greckokatolicki. Postawę cypla porasta starodrzew.

Cerkiew w kształcie krzyża łacińskiego, orientowana, z poszerzeniem skrzyżowania ramion, z wydłużonym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, do którego przylegają pastoforia. Budowla wolnostojąca, na niewielkim cokole, trójczłonowa. Wertykalnymi akcentami są baniaste, ośmiosegmentowe kopuły, oparte na wysokich ośmiobocznych tamburach. Zbudowana z cegły maszynowej, związanej zaprawą wapienną. Dach i kopuły kryte ocynkowaną blachą.

Stan zachowania obiektu – bardzo dobry.

Dzwonnica przy kościele rzymskokatolickim parafialnym pw. Narodzenia NMP, Jaksmanice

– prezentuje typ dzwonnicy o ścianach zwężających się ku górze, bez wyraźnych cech stylowych. Dzwonnica usytuowana jest na płn.-zach. krańcu wzniesienia, tuż przy krawędzi zbocza.

Dzwonnica konstrukcji słupowej, wspartej na okazałych podwalinach spoczywających na granitowych głazach. Dach kryty papą położoną na deskowaniu. Założona na rzucie zbliżonym do kwadratu. Jednokondygnacyjna, nakryta dachem brogowym, tworzącym dość wydatny okap. Drewniana oszalowana gontami, posadowiona na drewnianych podwalinach położonych na kamiennych głazach. Nakryta dachem czterospadowym pokrytym gontem.

Stan zachowania obiektu – dobry.

Cerkiew greckokatolicka pw. Św. Bazylego Wielkiego, ob. kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, Leszno – wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1589 r. Z kolejnej daty – 1614 r., wynika, że w miejscowości znajdowała się cerkiew parafialna. Obecna została wzniesiona w 1737 r., o czym świadczy napis na belce nad zach. wejściem, który został zniszczony w trakcie remontu w latach 80-tych XX w.

Kościół usytuowany jest w centralnej części wsi. Działka zbliżona jest do trapezu, ogrodzona współczesną metalową siatką. W zach. części zachował się starodrzew, w centralnej części działki kościół.

Budowla orientowana, z sanktuarium skierowanym na wsch. Założona na planie krzyża, z kwadratową nawą, prostokątnym, trójbocznie zamkniętym sanktuarium i tej samej szerokości kwadratowym babińcem. Bryła trójdzielna, z wyraźną dominantą wertykalno-cebulastą, ośmiopoliową kopułą na ośmiobocznym tamburze, osadzony na wysokim prostopadłościennym masywie korpusie nawy, zwieńczoną obudowaną latarnią z cebulastym hełmem zakończonym krzyżem. Sanktuarium i babiniec pokryte dachami siodłowymi, o tym samym poziomie kalenicy. Cerkiew drewniana, konstrukcji zrębowej, szalowana pionowo ułożonymi deskami. Dach pierwotnie kryty gontem, obecnie miedzianą blachą.

Wypośażenie – cztery tonda z przedstawieniami Ewangelistów, mosiężna chrzcielnica w płn. kryłosie.

Stan zachowania obiektu – bardzo dobry.

Cerkiew – kaplica liturgiczna, greckokatolicka pw. Trójcy Świętej, ob. cerkiew parafialna, Leszno – wybudowana jako kaplica liturgiczna w 1858 r., opuszczona po 1947 r. została wyremontowana i rozbudowana w latach 1991-1993. Kaplica usytuowana jest ku zach., na płn.-zach. skraju wsi, na płaskim terenie, zadrzewionym nieregularnie. W płn.-zach. części placu domkowa kapliczka, pomiędzy nimi nieoznakowane mogiły.

Kaplica zbudowana z drewna świerkowego i sosnowego, o konstrukcji dwubryłowej, zrębowej. Kaplica na planie wydłużonego prostokąta, nieznacznie przewężonego w nowo dobudowanej części, zamknięta trójbocznie w sanktuarium. Nawa i prezbiterium o jednakowej szerokości przykryte blaszanym dachem o jednej kalenicy. Na środku kalenicy znajduje się wieżyczka na sygnaturkę. Przed nawą wyższy i niższy przedsionek a przed nim obszerne zadaszenie chroniące przed deszczem. Podwaliny cerkwi osłonięte szerokim ochronnym okapem z blachy.

Stan zachowania obiektu – bardzo dobry.

Kościół parafialny pw. śś. Piotra i Pawła, Medyka – drewniany kościół wzniesiony został w latach 1607-1608, współcześnie z fundacją parafii przez króla Zygmunta III Wazę. Obecna forma kościoła różni się od pierwotnej postaci, którą uzyskano w wyniku gruntownej przebudowy świątyni w 1850 r. Rozbudowa zainicjowana była przez Jana Gwalberta Pawlikowskiego i polegała na przedłużeniu nawy w kierunku zach., rozbudowy przybudówek, powiększenia otworów okiennych oraz zmiany wystroju wnętrza. Przedłużenie nawy wymusiło przesunięcie dotychczas przylegającej do zach. ściany kościoła wieży – dzwonnicy w inne miejsce, obok kościoła. Kościół ponownie odnawiany w 1900 r., zyskał neobarokowy wystrój malarski wnętrza. Ostatni większy remont kościół przeszedł w latach 80-tych XX w.

Kościół usytuowany jest w pld. części wsi, w sąsiedztwie cmentarza parafialnego. Plac kościelny na planie zbliżonym do prostokąta, otoczony starodrzewem.

Kościół wzniesiony z drewna w konstrukcji zrębowej, na kamiennym podmurowaniu. Ściany z ociosanych na kant bierwion, wzmocnione lisicami, pokryte gontem, w przyziemiu osłonięte fartuchem. Zakrystia, składziki i kruchta murowane, kryte gontem. Wieżba dachowa konstrukcji krokwiowo-płatwiowej. Wieżyczka na sygnaturkę konstrukcji słupowo-zastrzałowe. Prezbiterium na rzucie prostokąta, od wsch. zamknięte trójbocznie z dostawionymi po bokach niższymi przybudówkami mieszczącymi zakrystię i składziki. Korpus nawowy na rzucie wydłużonego prostokąta, trójnawowy, znacznie szerszy od prezbiterium. Od zach. do korpusu przylega kruchta na rzucie zbliżonym do kwadratu. Prezbiterium i korpus nawowy tej samej wysokości, nakryte osobnymi dachami, różnej wysokości. Dach nawy wyższy, dwuspadowy, od zach. i wsch. zamknięty trójkątnymi szczytami. Dach nad prezbiterium dwuspadowy od wsch. zamknięty trójkątnym szczytem. Na kalenicy dachu korpusu nawowego sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę z latarnią zwieńczoną cebulastą kopułką. Zakrystia i składzik niższe od ścian kościoła, nakryte dachami dwuspadowymi. Dachy i wieżyczka na sygnaturkę kryte blachą ocynkowaną.

Wyposażenie głównie współczesne, wykonane w 2 poł. XX w. Na uwagę zasługują późnobarokowe feretrony oraz szaty, sprzęty i naczynia liturgiczne z XVIII-XIX w.

Stan zachowania obiektu – bardzo dobry.

Dzwonnica przy kościele parafialnym pw. śś. Piotra i Pawła, Medyka – drewniana dzwonnica została wzniesiona w latach 1607-1608, współcześnie z drewnianym kościołem. Pierwotnie usytuowana była przy zach. ścianie kościoła stanowiąc z nim jednorodną bryłę. W 1850 r., w trakcie gruntownej przebudowy i rozbudowy kościoła dzwonnica została przeniesiona na obecne miejsce, obok kościoła. W niemal niezmienionej formie przetrwała do chwili obecnej. W latach 80-tych XX w., w trakcie remontu budowli zespołu kościelnego, dotychczas osłonięte deskowym szalunkiem ściany dzwonnicy poszyto gontami

Dzwonnica położona jest w pld. części wsi, kilka metrów od kościoła, w obwodzie współczesnego ogrodzenia placu kościelnego.

Dzwonnica wolnostojąca w formie wieży, na rzucie kwadratu, o ścianach lekko pochylonych ku środkowi, w przyziemiu osłonięta fartuchem. Dach czterospadowy, namiotowy, zwieńczony latarnią nakrytą kopułką. Dzwonnica drewniana, na kamiennym podmurowaniu. Ściany konstrukcji słupowo-ramowej, wzmocnione zastrzałami, zewnątrz poszyte gontami. Dach konstrukcji krokwiowo-płatwiowej z latarnią, obity blachą ocynkowaną.

Wyposażenie – dzwon odlany w 1752 r. przez Jana Gottera Anthony'ego w Gdańsku.

Stan zachowania obiektu – dobry.

Cerkiew greckokatolicka, obecnie kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, Torki – osada Torki wzmiankowana była w źródłach po raz pierwszy w 1446 r. Pierwotna drewniana cerkiew wzniesiona została jednak dopiero w XVII w., wzmiankowana w 1661 r. Uległa zniszczeniu w czasie I wojny światowej. Pozostałością pierwotnego zespołu cerkiewnego jest drewniana dzwonnica, konstrukcji słupowo-ramowej, przeniesiona w 1993 r. do Chotyńca. W 1926 r. greckokatolicka społeczność ówczesnej wsi podjęła decyzję o budowie nowej murowanej świątyni. Budowę ukończono w 1937 r., pozostawiając nie wykończone elewacje. Po II wojnie światowej i wysiedleniu miejscowej społeczności rusińskiej cerkiew została przejęta w 1946 r. przez kościół rzymskokatolicki, jako filialna świątynia parafii w Medyce. Mimo szeregu prac adaptacyjnych świątynia zachowała pierwotną bryłę oraz charakter wnętrza.

Kościół usytuowany jest w centrum wsi, przy drodze z Medyki do Chotyńca. Orientowany, murowany z cegły maszynowej, o ścianach zewnątrz nieotynkowanych (za wyjątkiem tamburu kopuły), wzmocnionych przyporami. Kościół na rzucie krzyża, z prezbiterium i ramionami transeptu zamkniętymi trójbocznie. Po bokach prezbiterium dwa symetryczne pastoforia na rzucie zbliżonym do kwadratu. Wzdłuż bocznych ścian nawy arkadowe podcienia na rzucie prostokąta. Bryła na planie krzyża, o ścianach obwodowych równej wysokości, w centralnej części zwieńczona ośmioboczną kopułą z latarnią, nakrytą cebulastą kopułką, na której osadzony kuty krzyż na kuli. Kopuła na wysokim ośmiobocznym tamburze osadzonym na czworoboku. Nad nawą, prezbiterium i skrzydłami transeptu dachy dwuspadowe, nad trójbocznymi zamknięciami apsydy prezbiterium i ramion transeptu trójboczne półkopuły. Nad pastoforiami dachy dwuspadowe. Ściany obwodowe oraz tambur kopuły zwieńczone gzymsem (w tamburze profilowanym, otynkowanym). Do bocznych ścian nawy przylegają podcienia, otwarte półkoliście zamkniętymi arkadami, nakryte dachami pulpitowymi. Więźba dachowa drewniana, konstrukcji stolcowej. Kopuła konstrukcji drewnianej na krążynach. Dach i kopuła kryte blachą płaską, ocynkowaną, łączoną na felc.

Z pierwotnego wystroju i wyposażenia świątyni zachowały się jedynie tablice pamiątkowe fundatorów świątyni i upamiętniająca chrzest Rusi. Pozostałe elementy o cechach zabytkowych, m.in.: konfesjonał, mensa ołtarzowa oraz boczne ławki, zostały przeniesione z kościoła w Wyszatycach.

Stan zachowania obiektu – bardzo dobry.

5.3.2. Cmentarze i miejsca pamięci narodowej

Cmentarze oraz miejsca pamięci narodowej stanowią ważny element krajobrazu kulturowego, są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, a równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

Na terenie Gminy Medyka znajduje się 6 zabytkowych cmentarzy, z czego 3 to cmentarze greckokatolickie, 3 to cmentarze komunalne. Najstarszą nekropolią jest cmentarz greckokatolicki w Siedliskach, pochodzący z 1909 r. Stan zachowania cmentarzy jest dobry.

Cmentarz greckokatolicki, Jaksmanice – powstał w 1927 r., rozciąga się wokół cerkwi na zboczach wzniesienia. Zachowało się ponad 40 nagrobków z poł. XX w. – przeważają krzyże na postumentach o ludowej dekoracji wskazujące na jakiś miejscowy warsztat. Przy prezbiterium kościoła nagrobki duchownych unickich. Teren porośnięty starodrzewiem z aleją doprowadzającą od drogi wiejskiej do kościoła, założoną na osi wsch.-zach.

Cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny, Leszno – powstał w poł. XIX w., usytuowany w środku wsi, ok. 60 m na wsch. od głównej drogi wiejskiej (Przemyśl – Stubno). Założony na rzucie zbliżonym do prostokąta, na terenie płaskim, ogrodzonym współczesną siatką metalową. Teren bez elementów planowania przestrzennego, jedynie wtórnie wykształconą alejką biegnącą wzdłuż zach. części ogrodzenia. Nagrobki w układzie luźnym, najstarsze dominują we wsch. części cmentarza. Zachowało się ponad 100 nagrobków z przełomu XIX/XX w., z których najstarszy pochodzi z 1868 r. Większość z nich to rzeźbiarskie nagrobki wapienne w formie krzyży, bądź też figur świętych usytuowanych na postumentach. Licznie występują krzyże żeliwne na cokołach. Zachowany starodrzew.

Cmentarz komunalny, Medyka – założony został w 2 poł. XIX w., usytuowany w płd. części wsi, przy torach kolejowych. Ogródzony, założony na nieregularnym planie przypominającym trapez. W układzie przestrzennym zaznaczają się dwie alejki – jedna prowadząca od bramy wejściowej do kaplicy grobowej rodziny Pawlikowskich (na osi płn.-płd.) oraz druga odchodząca od tejże kaplicy na zach. Największe nasycenie starych nagrobków występuje w części płn. części cmentarza. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1888 r. Na cmentarzu zachowało się kilkadziesiąt nagrobków z przełomu XIX/XX w. – najwięcej z okresu międzywojennego. Dominują krzyże (kamienne bądź żeliwne) na postumentach. Teren cmentarza porośnięty starymi drzewami. Wyróżniającymi się elementami są dwie kaplice grobowe – Pawlikowskich oraz Sienkiewiczów.

Kaplica cmentarna – grobowa Pawlikowskich, Medyka – pochodzi z k. XIX w.-pocz. XX w., usytuowana w centralnej części cmentarza, przy głównej alei, w otoczeniu nagrobków, orientowana. Kaplica na rzucie prostokąta, z otworem drzwiowym na osi ściany zach. Kaplica jednoprzestrzenna, na niewielkim cokole, nakryta dwuspadowym dachem siodłowym, walcowatym osłoniętym półkoliście szczytami, we frontowej elewacji wydatny klucz, na którym osadzono krzyż. W podłuczcu szczytu na opasce współczesny napis – Pawlikowscy z Medyki. Wewnątrz obraz z przedstawieniem Chrystusa Króla. Stan zachowania – bardzo dobry.

Kaplica grobowa Sienkiewiczów, Medyka – pochodzi z k. XIX w.-pocz. XX w., usytuowana w płn. części cmentarza, w pobliżu ogrodzenia, w otoczeniu nagrobków, frontem zwrócona na płn. Kaplica to budowla murowana z kamienia i cegły, o ścianach gładko tynkowanych, dwukondygnacyjna, jednobryłowa, na rzucie prostokąta, na niskim cokole. Kaplica nakryta niskim, dwuspadowym dachem siodłowym, z trójkątnym, ogzysmowanym przyczółkiem od frontu, z półkoliście zamkniętą wnęką na osi. Stan zachowania – bardzo dobry.

Cmentarz greckokatolicki, Siedliska – został założony w 1909 r., usytuowany w centrum wsi, przy głównej drodze wiejskiej, na wzniesieniu, gdzie usytuowana była drewniana cerkiew wzniesiona w 1917 r. (nieistniejąca). Założony na planie zbliżonym do owalu, brak alei. Teren porośnięty krzewami i orzechami. Zachowało się 24 nagrobki, usytuowane na zboczu wzniesienia, wolnostojące. Najstarszy pochodzi z 1909 r. Przeważają nagrobki w formie betonowych postumentów z krzyżami, z dekoracją o ludowym charakterze.

Cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny, Torki – powstał w poł. XIX w., usytuowany w zach. części wsi, przy drodze prowadzącej od cerkwi w pole, w kierunku zach. w odległości ok 200 m od drogi Przemyśl – Stubno. Posiada nieregularny rzut zbliżony do trapezu, teren płaski, ogrodzony współczesną metalową siatką. Zaznaczają się trzy części oddzielone ścieżkami – najstarsza płd., środkowa użytkowana obecnie i płn. bez pochówków, będąca rezerwą powierzchniową. Zabytkowa część płd. zawiera ok. 80 luźno stojących nagrobków, głównie z przełomu XIX/XX w. Są to głównie kamienne i betonowe postumenty z krzyżami bądź figurami świętych. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1886 r.

Na terenie Gminy Medyka występują także 8 miejsc pamięci narodowej (Tabela nr 1). Są to głównie krzyże katyńskie na cmentarzach w poszczególnych miejscowościach.

Tabela nr 1. Miejsca pamięci narodowej na terenie gminy Medyka

LP.	LOKALIZACJA	NAZWA OBIEKTU	OPIS OBIEKTU
1	Medyka	Pomnik Grunwaldu	Obiekt murowany z metalowym krzyżem w kształcie muru z trzema tablicami metalowymi oraz napisem w części środkowej „GRUNWALD” z datami 1410 i 1985, dwoma orłami polskimi i dwoma mieczami.
2	Hureczko – cmentarz	Krzyż Katyński	Krzyż metalowy, malowany w kolorach drewna brzozonego z metalową tablicą.
3	Hurko – cmentarz	Krzyż Katyński	
4	Jaksmanice – cmentarz	Krzyż Katyński	
5	Leszno – cmentarz	Krzyż Katyński	
6	Medyka – cmentarz	Krzyż Katyński	
7	Siedliska – cmentarz	Krzyż Katyński	
8	Torki – cmentarz	Krzyż Katyński	

5.3.3. Zespoły dworsko-parkowe

Zespół dworski-parkowy, Hurko – wieś Hurko wzmiankowana już w XIV w. Od poł. XIX w. do pocz. XX w. należała do rodziny Skarbków – Borowskich, a następnie została przekazana Salezjanom z Przemyśla, którzy pod koniec lat 40-tych XX w. otoczyli zespół dworsko-parkowy betonowym murem, wykorzystując wcześniejsze ceglane ogrodzenie. Dwór w obecnej postaci powstał zapewne po 1852 r., gdyż plan katastralny przedstawia inny rzut budynku. Istotnym elementem ówczesnego układu przestrzennego były dwie duże kwatery ogrodów użytkowych, usytuowane we wsch. i zach. części założenia, które w formie szczytkowej dotrwały do dzisiaj. Po 1950 r. zespół został przejęty przez PGR.

Zespół usytuowany jest w pld. części wsi, na płaskim terenie. Pld. część założenia, opierającą się o starorzecze Sanu, zajmuje zaniedbany park z centralnie usytuowanym dworem. Dwór zwrócony elewacją frontową na pln. Na wsch. od dworu usytuowane są pozostałości dawnego folwarku, na które składają się trzy duże, wolnostojące budynki obór oraz dwa niewielkie budynki gospodarcze. Z trzech zachowanych obór, dwie można datować na pocz. XX w., trzecia wybudowana w latach 70-tych XX w. przez PGR. Elewacje szczytowe obór zwrócone na pld., na łączące je drogę gospodarczą wyłożoną betonowymi płytami.

Budynek dworu powstał w 1 poł. XIX w. Posiada klasycystyczne elementy części niższej i eklektyczny charakter piętrowej dobudówki. Zbudowany z cegły, otynkowany. Budynek na planie prostokąta, ze zryzalitowaną częścią zach., stanowiącą późniejszą dobudówkę. Obecne główne wejście w elewacji frontowej, w ryzalicie, boczne w elewacji szczytowej wsch. Wyjście do ogrodu poprzez nieistniejący podpiwniczony taras we wsch. części przy elewacji pld. Bryła dwuczłonowa, korpus główny parterowy, nakryty wysokim dachem trzypołaciowym o kalenicy ułożonej równolegle do ścian podłużnych, z czterema lukarnami, po dwie w połaciach pln. i pld. Ryzalit piętrowy nakryty dachem siodłowym o kalenicy prostopadłej i wyżej położonej od części parterowej. W części wsch. budynku zasypane, niedostępne piwnice. Dach kryty dachówką ceramiczną.

Stan zachowania obiektu – dostateczny.

Zespół dworsko-parkowy, Medyka – w średniowieczu Medyka była częścią starostwa przemyskiego należącego w IV i XVI w. do potężnego rodu Kmitów. Znajdował się tam obronny gródek, gdzie często przebywał król Władysław Jagiełło. Prawdopodobnie była to drewniana fortalicja otoczona fosą i wałem. Odbudowana została przed 1542 r. przez Piotra Kmitę – był tu również folwark starościński z majdanem gospodarczym, który Kmita otoczył fosą i wałem. Jako właścicielka dzierżawy występuje także Anna Mohylanka Potocka. Do 1772 r. dobra te były dzierżawione przez różnych dzierżawców. W 1772 r. zostały zakupione przez księcia Antoniego Lubomirskiego. Wtedy Medyka stała się ich siedzibą – wybudowali murowany pałac, księżna Zofia Lubomirska założyła ogród. Prawdopodobnie już w k. XVIII w. Medyka przeszła na własność Głogowskich, których w 1809 r. sprzedali ją Józefowi Benedyktowi Pawlikowskiemu. Po nim odziedziczył Medykę Józef Gwalbert. Pawlikowscy użytkowali pałac wybudowany przez Lubomirskich, który był jednokondygnacyjny, murowany, klasycystyczny. Kolejnym właścicielem majątku był syn Gwalberta – Józef. Następnie został przejęty przez Adama Dębickiego i zaczął popadać w ruinę – pałac został częściowo zniszczony w 1848 r., kiedy służył jako szpital polowy i ostatecznie rozebrano go w ok. 1898 r. Na jego miejsce wybudowano oficynę na mieszkanie dzierżawcy, określane też jako dom gościnny. Pawlikowscy nadal zamieszkiwali w dawnej oficynie dworskiej, stojącej obok starego pałacu, tzw. Dom Powstańców, która została zburzona w 1918 r. Ostatnim właścicielem Medyki był syn Jana Gwalberta – Michał. Po I wojnie św. wybudował on w parku nowy dwór w tzw. stylu narodowym, według własnego projektu. Został on zniszczony w czasie II wojny światowej, rozebrany tuż po niej. Kompletnemu zniszczeniu uległy też budynki ogrodnicze, takie jak ananasarnia, pomarańczarnia itp. Obecnie z dawnego założenia dworskiego zachował się budynek oficyny oraz budynek tzw. sędziówki, usytuowany na terenie dawnego majdanu gospodarczego.

Zespół dworsko-parkowy zajmuje pñ. kraniec wsi. Centrum stanowi tzw. wyspa medyczna otoczona stawami i starorzeczem Sanu. Od wsch. mostek przerzucony nad tzw. kanałem ulgi łączy ją z od ograniczonym od pñ. siatką ogrodzeniową (w części zach.) i fragmentami starego muru ogrodzeniowego i muru pozostałego po dawnej ananasarni w części wsch. Grobla od zach. łączy wyspę z terenem dawnego majdanu gospodarczego po zabudowanym w większości nowymi budynkami PGR (mieszkalnymi i gospodarczymi). Przy samej drodze zachowany stary budynek tzw. sędziówki. Teren wyspy równy, na obrzeżach porośnięty drzewami. Oficyna zajmuje jej pñd. część. Naprzeciwko usytuowany jest parterowy, współczesny budynek przedszkola oraz stajni, obecnie garaże. Obok zachowane miejsce po starym pałacu oraz piwnice po oficynie z XVIII w. tzw. Domu Powstańców.

Dom gościnny pochodzi z 1898 r., powstał według projektu Michała Gwalberta Pawlikowskiego, zbudowany w stylu tzw. szwajcarskim. Położony jest na wyspie, wokół niego wały i fosa. Połączony mostem, a następnie drogą z majdanem gospodarczym. Budynek wolnostojący, elewacją frontową zwrócona na pñ. Budynek na planie prostokąta, z ryzalitem wieży w narożu pñd.-wsch. i ryzalitem werandy w elewacji frontowej. Bryła składa się z trzech zasadniczych części – dwukondygnacyjnego budynku głównego nakrytego dachem naczółkowym, jednokondygnacyjnego łącznika – przewiązki i dwukondygnacyjnej wieży zwieńczonej wysokim, czteropółciowym dachem wieżowym. Przed elewacją frontową wysunięta drewniana weranda nakryta trypółciowym dachem z szerokim okapem, przed zach. i wsch. elewacją betonowe tarasy. Budynek całkowicie podpiwniczony. Budynek zbudowany z cegły, na zaprawie wapiennej, otynkowany, poddasze wykonane w konstrukcji tzw. pruskiego muru. W budynku w 2020 r. powstało Muzeum Wsi Pogranicza.

Barokowy park z 2 poł. XVI w. przekształcony XVIII w. przez Gwalberta Pawlikowskiego oraz w 1 poł. XIX w. Założony nieregularnie wokół tzw. wyspy powstańców, ograniczony od pñd. stawami, od pñ.-zach. i pñ.-wsch. sadem pomologicznym. W parku liczne relikty z XIV i XVI w.

5.3.4. Forty Twierdzy Przemyśl

Zespół zabytków Twierdzy Przemyśl stawiany jest w rzędzie największych twierdz europejskich. Został uznany za pomnik historii. Cechują go wybitne wartości zabytkowe – historyczne, związane z rozwojem sztuki obronnej i krajobrazowe. Twierdza jest prawie kompletnie zachowanym do dzisiaj cennym zespołem zabytków architektury obronnej i obiektów zaplecza z bardzo rozwiniętą siecią dróg fortecznych (ewenementem na skalę europejską jest prawie kompletnie zachowany rdzeń twierdzy). Zachował się też w dużym stopniu autentyczny krajobraz warowny, na który składają się przede wszystkim systemy maskowania zielenią, ukształtowanie terenu, przebieg dróg fortecznych. Obiekty obronne twierdzy są materialnym dowodem rozwoju austrowęgierskiej sztuki obronnej (tzw. austriackiej szkoły fortyfikacyjnej) od połowy XIX w. do wybuchu I wojny światowej oraz podczas jej trwania (fortyfikacje polowe). Noszą one piętno dramatycznych wydarzeń historycznych, związanych z 3 oblężeniami w latach 1914-1915, w szczególności wysadzenia newralgicznych fragmentów dzieł obronnych podczas kapitulacji załogi po drugim oblężeniu w dniu 22.03.1915 r. Forty też noszą ślady zaciętych walk trzech oblężeń, w szczególności pierwszego i trzeciego, podczas których użyta została przeciw fortom najcięższa austrowęgierska artyleria oblężnicza. Obecny stan niektórych fortów jest też efektem powojennych rozbiórek części murowanych oraz bardzo fragmentarycznych niwelacji części obwałowań związanych z jej powojennym wykorzystaniem. Twierdza posiadała duże znaczenie w czasie walk w początkowym okresie I wojny światowej. Miała znaczenie strategiczne, odniosła duży wpływ na przebieg walk na wschodnim froncie Wielkiej Wojny, a jej obrona urosła do symbolu heroizmu i poświęcenia setek tysięcy jej obrońców i próbujących przyjść oblężonej twierdzy z odsieczą. Wśród załogi oraz wśród oblegających walczyli przedstawiciele kilkudziesięciu narodów, w tym bardzo wielu Polaków.¹

Wszystkie forty Twierdzy Przemyśl leżą na bardzo atrakcyjnym turystycznie terenie. W 2000 r. zostało oczyszczone większość fortów z krzaków i drobnych drzew, co pozwoliło na ich uczynienie i umożliwiło pomiary obiektów. Prace odkrywkowe pozwolą na dalsze uczynienie i zwiększenie atrakcyjności obiektów, ponadto dadzą podstawy do opracowania planów przyszłych ewentualnych rekonstrukcji i adaptacji fortów.

Fort I „Salis – Soglio”, Siedliska – powstał w latach 1882-1886 według projektu Daniela Salis – Soglio. Założony na rzucie pięcioboku. Przy projektowaniu obiektu zakładano, że będzie fortem pancernym, jednak po roku od rozpoczęcia budowy zrezygnowano z montażu wież pancernych i zmodyfikowano pierwotny projekt.

Fort XV „Borek” wraz z przyległą baterią artyleryjską, Siedliska – przybliżona powierzchnia: 170 arów. Fort o konstrukcji ceglanej i stropach stało-betonowych, założony na planie barkanu, poprzedzany suchą fosą bronią na odcinku czołowym i lewego barku z kaponierą przeciwstokowej, na odcinku szyjowym z barkanowej bastei zapola, fosa prawego barku prawdopodobnie roniona była ze stanowiska polowego. Centralną część fortu zajmowały zachowane koszary wraz ze schronem głównym, częściowo zniszczonymi wybieżniami na wał oraz stanowiskiem obserwacyjnym. Kaponiera przeciwstokowa, bateria pancerna i tradytor zostały wysadzone w 1915 r., rozbierane również po 1945 r.

Bateria artyleryjska na pld. od fortu założona była na planie dwuramiennika, posiadała 6 stanowisk ciężkiej artylerii oddzielonych od siebie poprzecznicami, baterię otaczał wał z bramą wjazdową w części szyjowej, poprzedzony głęboką fosą na czołowym odcinku. Bateria jest największym obiektem tego typu w całej Twierdzy Przemyśl. Pomiędzy baterią, a fortem XV „Borek” znajdują się pozycje piechoty wraz z połową baterią artylerii.

¹ zabytek.pl (data dostępu 26.03.2024 r.)

Fort IIb „Cyków”, Jaksmanice – przybliżona powierzchnia 100 arów. Fort był typowym fortem piechoty międzypola. Założony na planie zbliżonym do półkola, od strony czoła posiadał fosę o spłaszczonym stoku od zapola wał z bastijką wjazdową. W części szyjowej znajdowały się koszary wraz z kaponierą szyjową. Z koszar poprzez schron główny i wybieżnię prowadziła droga na pozycje piechoty znajdujące się na półkolistym odcinku wału czołowego. W 1915 r. prawdopodobnie częściowo wysadzony, rozebrany w latach międzywojennych i powojennych.

Fort II „Jaksmanice”, Jaksmanice – przybliżona powierzchnia: 230 arów. Fort w latach międzywojennych zniszczony przez saperów. Był fortem pancernym zbliżonym koncepcyjnie do fortu IV „Optyń”, jednak znacznie słabiej uzbrojonym. Założony na planie bastionu. W części szyjowej znajdowały się koszary szyjowe z kaponierą szyjową o konstrukcji ceglanej i stropach stalowo-betonowych połączonych ze schronem głównym. W wale czołowym znajdowały się poprzecznicze ze schronami pogotowia, pomiędzy nimi stanowiska artylerii do obrony dalekiej, w trakcie oblężenia miały zmienić funkcję na pozycje piechoty. Na styku czoła i lewego barku znajdowało się stanowisko obserwacyjne wyposażone w stalową kopułę (lub wieżę) obserwacyjną. W oba barki fortu wbudowano dwukondygnacyjne tradytory. Całość założenia otaczała sucha fosa bez kojców. Fort wysadzony w 1915 r., częściowo rozebrany w powojennych, ponadto w latach powojennych dodatkowo zniszczony przez saperów wysadzających na nim niewypały.

Fort IIa „Mogilki”, Jaksmanice – przybliżona powierzchnia: 130 arów. Fort był nietypowym szansem artyleryjskim. Posiadał nieregularny narys, otoczony wałem poprzedzonym suchą fosą. W części szyjowej broniony bastiją zapola. W części szyjowej znajdowały się jednokondygnacyjne koszary o konstrukcji ceglanej, stropach stało betonowych. W części czołowej schrony pogotowia i hangary na działa. Na czole i lewym barku fortu poprzecznicze i stanowiska artylerii – szaniec położony na zapole fortu II „Jaksmanice” mógł prowadzić ostrzał artyleryjski jego przedpola oraz przedpola Grupy Siedliskiej. W 1915 r. prawdopodobnie wysadzone koszary, następnie rozebrane.

Fort „szaniec artyleryjski XIVb Hurko B”, Hurko – w miejscowości Hurko znajdował się jeden z fortów pñ.-wsch. odcinka obronnego Twierdzy Przemyśl – Fort XIV Został on zbudowany ok. 1884-1886 r. jako fort artyleryjski dwuwałowy przebudowany w 1900 r. na fort jednowałowy. Fort sąsiadował przez rzekę San z fortem XIIIa Zabłocie, wraz z którym osłaniał brody i przeprawy na rzece a po prawej strony sąsiadował z Fortem XV Borek, z którym osłaniał drogę pocztową Lwów – Przemyśl. Po przegranej bitwie pod Lwowem – Rawą Ruską fort osłaniał odwrót 3 i 4 Armii Austriackiej za San. Najcięższe walki toczono na tym forcie w dniach 6-7 października 1914 r. kiedy nastąpił atak na tzw. grupę fortów siedliskich. Kilkakrotnie dochodziło do walki wręcz na wałach fortu na skutek tego, że przestarzałe karabiny maszynowe odmówiły załódze posłuszeństwa. Aktualnie fort nie istnieje, gdyż w 1975 r. w czasie rozbudowy linii kolejowej Przemyśl – Medyka miejsce gdzie znajdowały się dzieła fortyfikacyjne zajęto i zniwelowano pod budowę przyszłych urzędzenia do obsługi bocznic kolejowej PKP, która jednak nie powstała do dnia dzisiejszego.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Medyka nie występują parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Medyka znajdują się 34 zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 2). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Medyka

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NUMER REJESTRU	DATA
1	Hureczko	FORT 13 "ŁAPAJÓWKA"	A-561	27.01.1993
2	Hurko	SZANIEC "HURKO" B	A-277	06.06.2008
3	Hurko	DWÓR	A-265	24.12.1987
4	Hurko	BUDYNEK GOSPODARCZY	A-265	24.12.1987
5	Hurko	OBORA	A-265	24.12.1987
6	Hurko	MUR OGRODZENIOWY	A-265	24.12.1987
7	Hurko	PARK KRAJOBRAZOWY	A-265	24.12.1987
8	Jaksmanice	CERKIEW	A-459	09.03.1994
9	Jaksmanice	DZWONNICA	A-459	09.03.1994
10	Jaksmanice	CMENTARZ PRZYCERKIEWNY	A-459	09.03.1994
11	Jaksmanice	FORT GW IIb "CYKÓW"	A-851	26.06.2012
12	Jaksmanice	FORT GW II "JAKSMANICE"	A-848	26.06.2012
13	Jaksmanice	FORT W IIa "MOGIŁKI"	A-389	04.12.2009
14	Leszno (Połdziech)	CERKIEW	A-307	11.05.1971
15	Leszno (Połdziech)	DZWONNICA (zawalona w 1997 r.)	A-307	11.05.1971
16	Leszno (Połdziech)	CMENTARZ GRECKO-KATOLICKI	A-760	09.03.1994
17	Leszno (Połdziech)	KAPLICZKA	A-1718	08.06.2021
18	Medyka	KOŚCIÓŁ	A-470	20.12.1989
19	Medyka	DZWONNICA	A-470	20.12.1989

20	Medyka	KAPLICA GROBOWA SIENKIEWICZÓW	A-756	10.03.1994
21	Medyka	KAPLICA GROBOWA PAWLIKOWSKICH	A-756	10.03.1994
22	Medyka	OFICYNA	A-314	19.07.1969
23	Medyka	SĘDZIÓWKA	A-314	19.07.1969
24	Medyka	PARK KRAJOBRAZOWY	A-314	19.07.1969
25	Medyka	SCHRON BOJOWY	A-595	05.07.2011
26	Medyka	SCHRON BOJOWY	A-595	05.07.2011
27	Medyka	SCHRON BOJOWY	A-595	05.07.2011
28	Medyka	CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI	A-756	10.03.1994
29	Siedliska	FORT W I "SALIS SOGLIO"	A-1458	03.11.1987
30	Siedliska	FORT W XV "BOREK"	A-312	30.06.1971
31	Siedliska	BATERIA SPRZĘŻONA XVa "BOREK"	A-312	30.06.1971
32	Siedliska	CMENTARZ GRECKOKATOLICKI	A-758	09.03.1994
33	Torki	CERKIEW	A-230	03.08.2007
34	Torki	CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI	A-759	03.10.1994

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujące historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu gminy Medyka wpisane są do rejestru zabytków ruchomych. Stanowią one wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego pw. śś. Piotra i Pawła (Tabela nr 3). Ze względów bezpieczeństwa ich listy nie są upubliczniane. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Medyka

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT/ ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR I DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Medyka	7 elementów wyposażenia kościoła parafialnego pw. śś. Piotra i Pawła	A-470 z dnia 20.12.1988 r.

5.4.3. Pomnik historii

Pomnik historii to jedna z pięciu form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

„Twierdza Przemyśl” została uznana za pomnik historii Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 grudnia 2018 r. Na terenie Gminy Medyka zlokalizowanych jest 6 pomników historii:

1. Fort I „Salis Soglio”, Jaksmanice, gmina Medyka, w granicach działki ewidencyjnej nr 179/1 oraz części działek ewidencyjnych nr 183/2, nr 183/4 i nr 184 (obręb 0003, Jaksmanice);
2. Fort II „Jaksmanice”, Jaksmanice, gmina Medyka, w granicach działki ewidencyjnej nr 438 (obręb 0003, Jaksmanice);
3. Fort IIa „Mogiłki”, Jaksmanice, gmina Medyka, w granicach działki ewidencyjnej nr 280 (obręb 0003, Jaksmanice);
4. Fort IIb „Cyków”, Jaksmanice, gmina Medyka, w granicach części działki ewidencyjnej nr 379 (obręb 0003, Jaksmanice);
5. Szaniec XIVb „Hurko B”, Hurko, gmina Medyka, w granicach działki ewidencyjnej nr 255 (obręb 0002, Hurko);
6. Fort XV „Borek”, Siedliska, gmina Medyka, w granicach działek ewidencyjnych nr 384 i nr 416 (obręb 0006, Siedliska).

Powyższe obiekty zostały opisane w rozdziale 5.3.4. Forty Twierdzy Przemyśl.

5.4.4. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Medyka jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Na terenie gminy Medyka obowiązuje obecnie 11 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 4). Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego. Poniżej, na rysunku nr 2, przedstawione zostały obszary na terenie Gminy Medyka objęte obowiązującym MPZP. Obecnie gmina Medyka pokryta jest planami miejscowymi na obszarze około 186,98 ha, co stanowi ok. 3% łącznej powierzchni gminy. Wartość ta jest bardzo niska. Taki stan może mieć negatywne skutki, biorąc pod uwagę, iż plany miejscowe stanowią akty prawa miejscowego i określają szereg istotnych czynników wpływających na racjonalne gospodarowanie w tym zachowanie ładu przestrzennego.

Tabela nr 4. Rejestr obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Medyka

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	UCHWAŁA RADY GMINY MEDYKA W SPRAWIE PRZYSTĄPIENIA DO SPORZĄDZENIA MPZP	UCHWAŁA RADY GMINY MEDYKA W SPRAWIE UCHWALEŃ USTALEŃ MPZP	NR DZIENNIKA URZĘDOWEGO PUBLIKUJĄCEGO UCHWAŁĘ	WEJŚCIE W ŻYCIE MPZP
1	Medyka	Uchwała Nr XVIII/139/96 z dnia 15.07.1996 r.	Uchwała Nr XXIII/226/98 z dnia 30.04.1998 r.	Dz. Urz. Woj. Przem. Nr 10 poz. 117 z dnia 1.07.1998 r.	15.07.1998 r.
2	Jaksmanice	Uchwała Nr VII/67/95 z dnia 24.03.1995 r.	Uchwała Nr XXII/159/96 z dnia 20.12.1996 r.	Dz. Urz. Woj. Przem. Nr 4 poz. 58 z dnia 27.03.1997 r.	10.04.1997 r.
3	Siedliska	Uchwała Nr VII/67/95 z dnia 24.03.1995 r.	Uchwała Nr XXII/160/96 z dnia 20.12.1996 r.	Dz. Urz. Woj. Przem. Nr 4 poz. 59 z dnia 27.03.1997 r.	10.04.1997 r.
4	Siedliska	Uchwała Nr VII/67/95 z dnia 24.03.1995 r.	Uchwała Nr XXII/161/96 z dnia 20.12.1996 r.	Dz. Urz. Woj. Przem. Nr 4 poz. 60 z dnia 27.03.1997 r.	10.04.1997 r.
5	Hureczko	Uchwała Nr VII/69/95 z dnia 24.03.1995 r.	Uchwała Nr XXII/158/96 z dnia 20.12.1996 r.	Dz. Urz. Woj. Przem. Nr 4 poz. 57 z dnia 27.03.1997 r.	10.04.1997 r.
6	Siedliska	Uchwała Nr VII/68/95 z dnia 24.03.1995 r.	Uchwała Nr XXXV/240/98 z dnia 17.06.1998 r.	Dz. Urz. Woj. Przem. Nr 16 poz. 239 z dnia 31.08.1998 r.	15.09.1998 r.
7	Medyka	Uchwała Nr XXXI/218/98 z dnia 27.02.1998 r.	Uchwała Nr III/14/98 z dnia 18.12.1998 r.	Dz. Urz. Woj. Podk. Nr 15 poz. 705 z dnia 20.07.1999 r.	5.08.1999 r.
8	Medyka	Uchwała Nr XXXI/3/2002 z dnia 26.03.2002 r.	Uchwała Nr III/24/2002 z dnia 16.12.2002 r.	Dz. Urz. Woj. Podk. Nr 18 poz. 356 z dnia 15.03.2003 r.	29.03.2003 r.
9	Hurko	Uchwała Nr XXXIII/15.06 z dnia 26.04.2006 r.	Uchwała Nr VII/28/07 z dnia 27.02.2007 r.	Dz. Urz. Woj. Podk. Nr 25 poz. 709 z dnia 12.04.2007 r.	13.05.2007 r.

10	Hurko Hureczko	Uchwała Nr XLIV/336/10 z dnia 10.11.2010 r.	Uchwała Nr XXXI/193/13 z dnia 07.05.2013 r.	Dz. Urz. Woj. Podk. poz. 2427 z dnia 10.06.2013 r.	25.06.2013 r.
11	Medyka	Uchwała Nr XXIV/148/12 z dnia 30.10.2012 r.	Uchwała Nr XLI/258/14 z dnia 31.01.2014 r.	Dz. Urz. Woj. Podk. poz. 900 z dnia 07.03.2014 r.	22.03.2014 r.

Dodatkowo Planuje się sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Siedliska 023” na terenie o powierzchni 24 ha położonym na działkach nr 1585/1 i 1586 w miejscowości Medyka oraz na działkach nr 810/4 i 810/5 w miejscowości Siedliska obejmującego wyznaczenie terenów zabudowy usługowej i produkcyjnej oraz komunikacji w granicach oznaczonych na załączniku graficznym zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.) oraz Uchwałą Rady Gminy Medyka Nr XCIX/539/2023 z dnia 14 listopada 2023 r.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków,

o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Medyka została wykonana w 2015 r. Wykaz obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i 2 (stanowiska archeologiczne). Ewidencja jest systematycznie weryfikowana. Po uzgodnieniu z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków z GEZ wyłączono trzy obiekty:

- budynek mieszkalny zlokalizowany na działce nr 148 w miejscowości Leszno,
- budynek byłej synagogi zlokalizowany na działce nr 771/2 w miejscowości Medyka,
- budynek mieszkalny zlokalizowany na działce nr 40/3 w miejscowości Torki.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.5.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski - podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne - zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Obszar Gminy Medyka został rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą archeologiczne zdjęcie polski (AZP). Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia do epoki nowożytniej. Zewidencjonowano je w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 107-85, 108-84, 108-85, 109-84. Na terenie gminy znajduje się 141 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych (Załącznik nr 2).

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postać nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283).

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1, Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. nr 162, poz. 1568). Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia

kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.5.2. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Medyka;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Medyka.

Gmina Medyka jest właścicielem 6 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wszystkie obiekty wpisane są do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 5).

Tabela nr 5. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Medyka jest właścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
1	Leszno	cmentarz komunalny
2	Medyka	cmentarz komunalny
3	Medyka	zespół złożony z parku, domu gościnnego, majdanu gospodarczego, oficyny dworskiej
4	Siedliska	cmentarz greckokatolicki
5	Siedliska	budynek koszar proaustriackich
6	Tokary	część cmentarza komunalnego

W miarę możliwości gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobyków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 6 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Medyka.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY MEDYKA	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• zachowany unikatowy kompleks obronny budowli i umocnień Twierdzy Przemyśl uznany za pomnik historii; • obiekty zabytkowe – obiekty sakralne, miejsca Pamięci Narodowej; • zachowane w znacznym stopniu historyczne układy wsi; • uchwała w sprawie przydzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody; • atrakcja turystyczna – faunistyczny rezerwat przyrody – skarpa jaksmanicka; • aktywnie działające Gminne Centrum Kulturalne w Medyce, Gminna Biblioteka Publiczna w Medyce, oraz stowarzyszenia – Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Medyckiej, Stowarzyszenie „Integracja – Siedliska”, Stowarzyszenie Mieszkańców Wsi Torki „Nie tylko dla siebie” zajmujące się kulturą, zabytkami oraz szerzeniem tradycji lokalnych; • oznakowane szlaki turystyczne – szlak architektury	• stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków; • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych oraz rozbiórki zabytkowych domów drewnianych i elementów zagród; • mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy; • niedostatecznie rozwinięta baza turystyczna, sportowo-rekreacyjna i kulturalna.

drewnianej, szlak czarny, forteczna trasa rowerowa; • opracowana gminna ewidencja zabytków.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • malowniczy krajobraz, czyste jeziora oraz sprzyjająca rozwojowi turystyki i rekreacji; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • położenie gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Medyka. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 7), które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programu opieki nad zabytkami Gminy Medyka na lata 2016-2019 oraz na lata 2020-2023. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 7.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Medyka.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Medyka.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 7. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Medyka
PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Medyka.

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy.	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy Medyka.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Systematyczne opracowywanie aktualizacji Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego.	Czy opracowano aktualizację Planu
	Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków do końca 2027 r.	Czy wykonano aktualizację, czy przyjęto ją zarządzeniem
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (Tabela nr 5).	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, ich zakres, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków
	Planowane wydatki w zakresie opieki nad zabytkami: a) Dotacja celowa z budżetu Gminy w 2024 r. na wykonanie robót budowlanych przy kościele zabytkowym wpisanym do rejestru zabytków położonym w miejscowości Torki – 20 000,00 zł. b) Wykonanie zadania pn. „Rewitalizacja obmurowania w zespole dworsko-pałacowym w Medyce” – wartość szacunkowa 1 000 000,00 zł, w tym: – 980 000,00 zł – dofinansowanie w ramach Polskiego Ładu z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, – 20 000,00 zł wkład własny do zadania. c) Wykonanie zadania pn. „Rewitalizacja spichlerza w zespole dworsko-pałacowym w Medyce” – wartość szacunkowa 1 000 000,00 zł, w tym: – 465 500,00 zł – dofinansowanie w ramach Polskiego Ładu z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, – 10 000,00 zł wkład własny do zadania.	
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzy znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, ich zakres, wartość zaplanowanych/poniesionych środków

	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przy ścisłej współpracy.	Ilość pozyskanych środków, z kim współpracowano, na jakie zadania pozyskano środki
	Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków	Ilość złożonych wniosków, wartość przyjaznych dotacji, na ile obiektów
PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Medyka.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy we ścisłej współpracy z Gminnym Centrum Kulturalnym w Medyce oraz Gminną Biblioteką Publiczną w Medyce.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Współpraca przy działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych, takich jak: Gminne Centrum Kulturalnym w Medyce oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Medyce, w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, jakie działania zrealizowano, z kim, wartość poniesionych środków
	Inicjowanie i wspieranie działań zmierzających do rozwoju na terenie gminy ścieżek rowerowych i spacerowych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich powiązanie z obiektami zabytkowymi oraz na ich popularyzowanie, a także budowa małej architektury turystycznej.	Czy powstały nowe trasy, czy jakieś zmieniono, jakie obiekty ujęto na trasie
	Rewitalizacja istniejących i budowa nowych szlaków turystycznych, w tym ścieżek historyczno-przyrodniczych, a w szczególności: utworzenie	

	szlaków oraz ścieżek tematycznych.	
	Ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu przy wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytku.	Gdzie ustawiono tablice, jakie informacje wskazano
	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Medyka),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Medyka dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,

– współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Medyka,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemysłu**

Zasady i tryb postępowania przy finansowaniu i współfinansowaniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych województwa podkarpackiego dotowanych ze środków budżetowych Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyznawane są zgodnie z obowiązującymi przepisami (ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami, rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz ustawa o finansach publicznych). Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku lub w roku następującym po roku złożenia wniosku;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku o udzielenie dotacji.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Podkarpackiego – udzielane są na podstawie przyjętej Uchwały Nr XXX/508/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie określenia zasad udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego.

Dotacja z budżetu Województwa Podkarpackiego na prace konserwatorskie przy zabytku ruchomym może być przyznana w kwocie od 10 000 zł do 100 000 zł.

Dotacja z budżetu Województwa Podkarpackiego na prace konserwatorskie przy zabytku nieruchomym może być przyznana w kwocie od 10 000 zł do 300 000 zł.

Jeżeli w trakcie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wnioskodawca pozyska dodatkowe środki finansowe z innych źródeł, nieprzewidziane na etapie składania wniosku lub faktyczne koszty realizacji prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych okażą się niższe od planowanych, kwota dotacji może być niższa niż 10 000 zł.

Wnioski należy składać na formularzu, który jest udostępniany na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie wraz z ogłoszeniem o naborze wniosków o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych w danym roku budżetowym.

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatu Przemyskiego – reguluje przyjęta Uchwała Nr LXXXIII/524/2023 Rady Powiatu Przemyskiego z dnia 26 października 2023 r. w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków, sposobów jej rozliczania oraz kontroli w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

Wnioski, o udzielenie dotacji należy składać w terminie ogłoszonym przez Starostę Powiatu Przemyskiego i podanym do publicznej wiadomości na stronie internetowej <https://bip.spprzemysl.pl/> lub osobiście w Urzędzie Starostwa Powiatowego w Przemysłu.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Medyka – przyznawane są zgodnie z podjętą Uchwałą Nr X/54/2007 Rady Gminy Medyka z dnia 25 lipca 2007 r. ze zmianą przyjętą uchwałą nr IV/18/18 Rady Gminy Medyka z dnia 14 grudnia 2018 r. Uchwała określa zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, usytuowanych na obszarze Gminy Medyka, jeżeli: obiekt znajduje się w złym stanie technicznym lub obiekt posiada istotnie znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe.

Wniosek o dotację składa się Wójtowi Gminy Medyka do dnia 15 września roku poprzedzającego rok budżetowy. Zatwierdzony przez Wójta Gminy wniosek stanowi podstawę ujęcia kwoty dotacji w projekcie budżetu Gminy Medyka na dany rok budżetowy.

W latach 2020-2023 przyznano dotacje w wysokości 92 000,00 zł (Tabela nr 8).

Tabela nr 8. Wykaz przyznanych dotacji na zabytki w latach 2020-2023

LP.	NAZWA ZABYTKU	ROK WYDATKOWANIA	KWOTA WYDATKOWANA	UWAGI
1	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Torkach	2020	27 000,00 zł	Obiekt wpisany do rejestru zabytków
2	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Torkach	2021	20 000,00 zł	Obiekt wpisany do rejestru zabytków
3	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Torkach	2022	30 000,00 zł	Obiekt wpisany do rejestru zabytków
4	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Torkach	2023	15 000,00 zł	Obiekt wpisany do rejestru zabytków

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;

- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury

dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Medyce
11. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Medyka na lata 2016-2019 oraz na lata 2020-2023
12. Brzoskwinia W., Idzikowski T., Środulska-Wielgus J., Wielgus K., Wartości zabytkowej Twierdzy Przemyśl, [w:] Informator regionalny Twierdza Przemyśl, Rzeszów 1999
13. Idzikowski T., Architectura et Ars Militaris 5. Twierdza Przemyśl. Fort XV „Borek”, Przemyśl 2004
14. Idzikowski T., Twierdza Przemyśl. Powstanie. Rozwój. Technologie, Przemyśl 2004
15. Sapeta A., Dzisiejsze zagrożenia Twierdzy Przemyśl – raport, [w:] Informator regionalny Twierdza Przemyśl, Rzeszów 1999
16. Sapeta A., Zestawienie obiektów Twierdzy Przemyśl, [w:] Informator regionalny Twierdza Przemyśl, Rzeszów 1999
17. www.zabytek.pl
18. www.stat.gov.pl/gus
19. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Miejsca pamięci narodowej na terenie gminy Medyka
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Medyka
3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Medyka
4. Tabela nr 4. Rejestr obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Medyka
5. Tabela nr 5. Wykaz obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy Medyka
6. Tabela nr 6. Analiza SWOT
7. Tabela nr 7. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Medyka
8. Tabela nr 8. Wykaz przyznanych dotacji na zabytki w latach 2020-2023

12. Załączniki**Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Medyka**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT
1	Hureczko	dz. nr 139/5	park dworski
2	Hureczko	dz. nr 216/3, 216/5	cmentarz greckokatolicki
3	Hureczko	dz. nr 216/4	kościół filialny pw. MB Miłosierdzia
4	Hurko	nr 120	dwór w zespole dworsko-parkowym
5	Hurko	dz. nr 255	szaniec "Hurko" B
6	Hurko	dz. nr 346/1	szaniec "Hurko" A
7	Hurko	dz. nr 352/3, 352/7, 352/8, 352/10, 352/11, 352/12, 353/15	park krajobrazowy w zespole dworsko-parkowym
8	Hurko	dz. nr 352/12, 352/14	mur ogrodzeniowy w zespole dworsko-parkowym
9	Hurko	dz. nr 352/14	budynek gospodarczy w zespole dworsko-parkowym
10	Jaksmanice	nr 4	budynek mieszkalny
11	Jaksmanice	nr 21	budynek mieszkalny
12	Jaksmanice	nr 28	budynek mieszkalny
13	Jaksmanice	nr 28	obora
14	Jaksmanice	nr 29	budynek mieszkalny
15	Jaksmanice	nr 52	budynek mieszkalny
16	Jaksmanice	nr 68	budynek mieszkalny
17	Jaksmanice	nr 71	budynek mieszkalny
18	Jaksmanice	nr 72	budynek mieszkalny
19	Jaksmanice	nr 84	budynek mieszkalny
20	Jaksmanice	nr 94	budynek mieszkalny
21	Jaksmanice	nr 96	budynek mieszkalny
22	Jaksmanice	przy nr 78, dz. nr 222	krzyż żeliwny
23	Jaksmanice	dz. nr 233	cerkiew greckokatolicka parafialna pw. Opieki NMP, ob. kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Narodzenia NMP w zespole
24	Jaksmanice	dz. nr 233	dzwonnica w zespole kościoła rzymskokatolickiego parafialnego pw. Narodzenia NMP
25	Jaksmanice	dz. nr 233	cmentarz greckokatolicki w zespole kościoła rzymskokatolickiego parafialnego pw. Narodzenia NMP
26	Jaksmanice	dz. nr 280	fort GW IIa "Mogiłki"
27	Jaksmanice	dz. nr 379	fort GW IIb "Cyków"
28	Jaksmanice	dz. nr 438	fort GW II "Jaksmanice"
29	Leszno	nr 12	budynek mieszkalny
30	Leszno	nr 16	budynek mieszkalny
31	Leszno	nr 26	budynek mieszkalny
32	Leszno	nr 28	budynek mieszkalny
33	Leszno	nr 29	budynek mieszkalny
34	Leszno	nr 42	budynek mieszkalny
35	Leszno	nr 43	budynek mieszkalny
36	Leszno	nr 47	budynek mieszkalny
37	Leszno	nr 53	budynek mieszkalny
38	Leszno	nr 55	budynek mieszkalny
39	Leszno	nr 65	budynek mieszkalny
40	Leszno	nr 66	budynek mieszkalny
41	Leszno	nr 71	budynek mieszkalny
42	Leszno	nr 72	budynek mieszkalny
43	Leszno	nr 88	budynek mieszkalny

44	Leszno	nr 92	budynek mieszkalny
45	Leszno	nr 95	budynek mieszkalny
46	Leszno	nr 96	budynek mieszkalny
47	Leszno	nr 121	budynek mieszkalny
48	Leszno	nr 122	budynek mieszkalny
49	Leszno	nr 124	budynek mieszkalny
50	Leszno	nr 128	budynek mieszkalny
51	Leszno	nr 130	budynek mieszkalny
52	Leszno	nr 137	budynek mieszkalny
53	Leszno	nr 139	budynek mieszkalny
55	Leszno	nr 163	budynek mieszkalny
56	Leszno	nr 165	budynek mieszkalny
57	Leszno	dz. nr 97	kapliczka
58	Leszno	dz. nr 98	cerkiew greckokatolicka parafialna pw. Św. Bazylego Wielkiego, ob. kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w zespole
59	Leszno	dz. nr 98	dzwonnica w zespole kościoła rzymskokatolickiego parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ob. wyburzona
60	Leszno	dz. nr 108	kaplica greckokatolicka pw. Trójcy Świętej
61	Leszno	dz. nr 108	kapliczka
62	Leszno	dz. nr 592	cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny
63	Leszno	dz. nr 610	kapliczka
64	Medyka	nr 8	budynek mieszkalny
65	Medyka	nr 83	budynek mieszkalny
66	Medyka	nr 94	budynek mieszkalny
67	Medyka	nr 97	budynek mieszkalny
68	Medyka	nr 101	budynek mieszkalny
69	Medyka	nr 139	budynek mieszkalny
70	Medyka	nr 167	budynek mieszkalny
71	Medyka	nr 174	budynek mieszkalny
72	Medyka	nr 203	budynek mieszkalny
73	Medyka	nr 207	budynek mieszkalny
74	Medyka	nr 217	budynek mieszkalny
75	Medyka	nr 227	budynek mieszkalny
76	Medyka	nr 228	budynek mieszkalny
77	Medyka	nr 232	plebania w zespole kościoła parafialnego pw. św. Piotra i Pawła
78	Medyka	nr 266	budynek mieszkalny
79	Medyka	nr 280	budynek mieszkalny
80	Medyka	nr 281	budynek mieszkalny
81	Medyka	nr 289	budynek mieszkalny
82	Medyka	nr 292	szkoła
83	Medyka	nr 303	budynek mieszkalny
84	Medyka	nr 307	budynek mieszkalny
85	Medyka	nr 351	budynek mieszkalny
86	Medyka	nr 389	budynek mieszkalny
87	Medyka	nr 478	oficyna w zespole dworsko-parkowym
88	Medyka	nr 479	sędziówka w zespole dworsko-parkowym
89	Medyka	nr 480	budynek mieszkalny
90	Medyka	nr 482	budynek mieszkalny
91	Medyka	nr 483	budynek mieszkalny
92	Medyka	przy nr 245, dz. nr 496	kapliczka
93	Medyka	przy nr 246, dz. nr 495	kapliczka

94	Medyka	przy nr 252, dz. nr 589	kapliczka
95	Medyka	przy nr 271, dz. nr 748	kapliczka
96	Medyka	przy nr 396, dz. nr 645	kapliczka
97	Medyka	dz. nr 260/261	obory w zespole dworsko-parkowym
98	Medyka	dz. nr 276/19	spichlerz w zespole dworsko-parkowym
99	Medyka	dz. nr 232, 320/1, 1159	3 schrony bojowe z Przemyskiego Rejonu Uzbrojonego Linii Mołotowa
100	Medyka	dz. nr 442/3, 442/8	park krajobrazowy w zespole dworsko-parkowym
101	Medyka	dz. nr 442/8	oficyna, ob. garaże w zespole dworsko-parkowym
102	Medyka	dz. nr 442/8	pozostałości dworu (piwnice i fundamenty) w zespole dworsko-parkowym
103	Medyka	dz. nr 442/8	pozostałości fortyfikacji ziemnych w zespole zamkowym
104	Medyka	dz. nr 442/8	pozostałości ogrodzenia w zespole dworsko-parkowym
105	Medyka	dz. nr 442/8	pozostałości zamku (piwnice i fundamenty) w zespole zamkowym
107	Medyka	dz. nr 826	dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. św. Piotra Pawła
108	Medyka	dz. nr 826	kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła w zespole
109	Medyka	dz. nr 1301	cmentarz komunalny
110	Medyka	dz. nr 1301	kaplica grobowa rodziny Pawlikowskich na cmentarzu komunalnym
111	Medyka	dz. nr 1301	kaplica grobowa rodziny Sienkiewiczów na cmentarzu komunalnym
112	Siedliska	nr 15	budynek mieszkalny
113	Siedliska	nr 57	budynek mieszkalny
114	Siedliska	nr 61	budynek mieszkalny
115	Siedliska	nr 69	budynek mieszkalny
116	Siedliska	nr 104	dom oficerski, ob. budynek mieszkalny III w zespole koszar
117	Siedliska	nr 104	kasyno, ob. budynek mieszkalny II w zespole koszar
118	Siedliska	nr 104	łaźnia, ob. szkoła w zespole koszar
119	Siedliska	nr 104	budynek mieszkalny I w zespole koszar
120	Siedliska	nr 104	stajnia w zespole koszar
121	Siedliska	nr 104	magazyn, punkt skupu żywca w zespole koszar
122	Siedliska	przy nr 36, dz. nr 697/1	kapliczka
123	Siedliska		cmentarz greckokatolicki
124	Siedliska	dz. nr 183/5	fort artyleryjski "W-I Salis Soglio"
125	Siedliska	dz. nr 384	fort artyleryjski "W XV Borek"
126	Siedliska	dz. nr 384	bateria sprzężona "XVa Borek"
127	Siedliska	dz. nr 546	betonowy schron bojowy linii Mołotowa
128	Torki	nr 5	budynek mieszkalny
129	Torki	nr 35	budynek mieszkalny
130	Torki	nr 39	budynek mieszkalny
131	Torki	nr 48a	budynek mieszkalny
132	Torki	nr 52	budynek mieszkalny
134	Torki	nr 142	budynek mieszkalny
135	Torki	nr 142	obora
136	Torki	nr 143	budynek mieszkalny
137	Torki	nr 143	obora
138	Torki	przy nr 6a, dz. nr 214/8	kapliczka
139	Torki	przy nr 142, dz. nr 158	kapliczka
140	Torki	dz. nr 88/3	cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny
141	Torki	dz. nr 122/1	cerkiew greckokatolicka parafialna pw. Zaśnięcia NMP, ob. kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Wniebowzięcia NMP

* obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Medyka

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE
1	Leszno	107-85	1/1
2	Leszno	107-85	2/49
3	Leszno	107-85	3/62
4	Leszno	107-85	4/63
5	Leszno	107-85	5/64
6	Leszno	107-85	6/65
7	Leszno	107-85	7/69
8	Leszno	107-85	8/70
9	Leszno	107-85	9/71
10	Leszno	107-85	10/72
11	Leszno	107-85	11/73
12	Leszno	107-85	12/74
13	Leszno	107-85	13/75
14	Leszno	107-85	14/76
15	Leszno	107-85	15/81
16	Leszno	107-85	16/82
17	Leszno	107-85	17/83
18	Leszno	107-85	18/84
19	Leszno	107-85	19/85
20	Leszno	107-85	20/86
21	Leszno	107-85	21/87
22	Leszno	107-85	22/88
23	Leszno	107-85	23/89
24	Leszno	107-85	24/90
25	Leszno	107-85	25/91
26	Leszno	107-85	26/92
27	Leszno	107-85	27/93
28	Leszno	107-85	28/94
29	Leszno	107-85	29/95
30	Leszno	107-85	30/96
31	Leszno	107-85	31/97
32	Leszno	107-85	32/98
33	Leszno	107-85	33/99
34	Leszno	107-85	34/101
35	Leszno	107-85	35/102
36	Leszno	107-85	36/103
37	Leszno	107-85	37/104
38	Leszno	107-85	38/105
39	Leszno	107-85	39/106
40	Torki	107-85	1/45
41	Torki	107-85	2/46
42	Torki	107-85	3/47
43	Torki	107-85	4/50
44	Torki	107-85	5/51
45	Torki	107-85	6/52
46	Torki	107-85	7/53
47	Torki	107-85	8/54
48	Torki	107-85	9/55
49	Torki	107-85	10/56

50	Torki	107-85	11/57
51	Torki	107-85	12/58
52	Torki	107-85	13/66
53	Torki	107-85	14/67
54	Torki	107-85	15/68
55	Hureczko	108-84	1/27
56	Hurko	108-84	1/24
57	Hurko	108-84	1/25
58	Hurko	108-84	3/26
59	Hurko	108-85	4/10
60	Hurko	108-85	5/11
61	Medyka	108-85	1/1
62	Medyka	108-85	2/2
63	Medyka	108-85	3/3
64	Medyka	108-85	4/4
65	Medyka	108-85	5/5
66	Medyka	108-85	6/6
67	Medyka	108-85	7/19
68	Medyka	108-85	8/20
69	Medyka	108-85	9/21
70	Medyka	108-85	10/22
71	Medyka	108-85	11/23
72	Medyka	108-85	12/24
73	Medyka	108-85	13/25
74	Medyka	108-85	14/26
75	Medyka	108-85	15/27
76	Medyka	108-85	16/28
77	Medyka	108-85	16/41
78	Medyka	108-85	17/29
79	Medyka	108-85	18/30
80	Medyka	108-85	19/31
81	Medyka	108-85	20/32
82	Medyka	108-85	21/33
83	Medyka	108-85	22/34
84	Medyka	108-85	23/35
85	Medyka	108-85	24/36
86	Medyka	108-85	25/37
87	Medyka	108-85	26/38
88	Medyka	108-85	27/39
89	Medyka	108-85	28/40
90	Medyka	108-85	29/42
91	Medyka	108-85	30/43
92	Medyka	108-85	31/44
93	Medyka	108-85	32/45
94	Medyka	108-85	33/46
95	Medyka	108-85	34/47
96	Medyka	108-85	35/48
97	Medyka	108-85	36/49
98	Medyka	108-85	37/50
99	Medyka	108-85	38/51
100	Medyka	108-85	39/52
101	Medyka	108-85	40/53

102	Medyka	108-85	41/54
103	Medyka	108-85	42/55
104	Medyka	108-85	43/56
105	Medyka	108-85	44/57
106	Medyka	108-85	45/58
107	Medyka	108-85	46/59
108	Medyka	108-85	47/60
109	Medyka	108-85	48/61
110	Medyka	108-85	49/62
111	Medyka	108-85	50/63
112	Medyka	108-85	51/64
113	Medyka	108-85	52/65
114	Medyka	108-85	53/66
115	Medyka	108-85	54/67
116	Medyka	108-85	55/68
117	Medyka	108-85	56/69
118	Medyka	108-85	57/70
119	Medyka	108-85	58/71
120	Medyka	108-85	59/72
121	Medyka	108-85	60/73
122	Medyka	108-85	61/74
123	Medyka	108-85	62/75
124	Siedliska	108-85	3/12
125	Siedliska	108-85	4/13
126	Siedliska	108-85	5/14
127	Siedliska	108-85	6/16
128	Siedliska	108-85	7/17
129	Siedliska	108-85	8/18
130	Torki	108-85	16/41
131	Jaksmanice	109-84	1/153
132	Jaksmanice	109-84	2/152
133	Jaksmanice	109-84	3/130
134	Jaksmanice	109-84	4/131
135	Jaksmanice	109-84	5/132
136	Jaksmanice	109-84	6/133
137	Jaksmanice	109-84	7/148
138	Jaksmanice	109-84	8/149
139	Jaksmanice	109-84	9/150
140	Jaksmanice	109-84	10/151
141	Jaksmanice	109-84	16/124